

Tukholma-kuva esimodernin ajan suullisessa perinteessä Suomessa, Karjalassa ja Inkerinmaalla

Marko Lamberg

Tässä artikkelissa tarkastellaan Suomen ja sen itäisten ja kaakkoisten lähialueiden suullisen kansanperinteen kuvauksia Tukholmasta eli kaupungista, joka on vaikuttanut suuresti suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin usean vuosisadan ajan. Kontekstoin perinnetalenteista välittyviä mielikuvia vertaamalla niitä siihen, mitä historiantutkimuksen keinoin tiedetään Tukholmasta samoin kuin esimodernin ajan suomalaisten kulttuurista ja yhteiskunnasta.

Tukholman taloudellinen ja poliittinen vaikutus alkoi jo ennen kuin siitä tuli Ruotsin valtakunnan virallinen pääkaupunki, ja se jatkui myös sen jälkeen, kun vuonna 1809 toteutettu rajanmuutos teki Tukholmasta vieraan maan pääkaupungin. Tukholman merkitystä Suomelle on käsitelty eri näkökulmista laajalti etenkin historiantutkimuksessa (esim. Lamberg 2018), mutta suullisen perinteen aineistot ovat toistaiseksi jääneet täysin hyödyntämättä. Tukholma on jäänyt syrjään myös suomalaisesta folkloristisesta tutkimuksesta, vaikka ylirajaisuutta tutkitaan folkloristiikassakin (esim. Fingerroos 2008).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin selvittää, millaisia jälkiä vuorovaikutus merentakaisen keskuspaikkakunnan kanssa jätti Pohjanlahden itäpuolella asuneiden väestöjen kollektiiviseen muistiin suullisen perinteen valossa ja miten ne jäljet ovat tulkittavissa: mistä Tukholmaan liittyvistä asioista suullinen perinne kertoo ja mistä se vaikenee? Tarkastelussa on siis esimodernin ajan ylirajainen Tukholma-kuva, ja tarkastelu kohdistuu Suomen, Karjalan ja Inkerinmaan eli Inkerin perinteeseen. Itämerensuomalaisen perinteen rinnalla tarkastellaan myös Suomen ruotsinkielistä perinnettä. Tarkastelussa sovelletaan folkloristiikan ja historiantutkimuksen metodeja. Kysymyksenasettelu juontaa juurensa yhtäältä historiallisesta (mieli)kuvatutkimuksesta (esim. Alenius, Fält & Jalagin (toim.) 2002), toisaalta kulttuurisesta maantieteestä (esim. Anderson 2010) ja modernista humanistisesta aluetutkimuksesta, joissa tarkastellaan esimerkiksi ihmisten paikkasuhdetta ja ylipaikkaisuutta (esim. Knuutila, Laaksonen & Piela (toim.) 2006; Lähteenmäki (toim.) 2009).

Kuvatutkimuksen lähteiden ei tarvitse olla konkreettisia visuaalisia kuvia, vaan tutkija tarkastelee kohteeseen liitettyjä käsityksiä ja symboleita. Niiden ei tarvitse olla edes verbaloituja, joskin menneisyyttä tarkasteleva tutkija voi tavoittaa ne vain visualisointien tai

verbalisointien kautta. Suomenkielisessä tutkimuksessa on selkeämpää puhua mielikuvista, vaikka englannin kielellä asia ilmaistaan usein pelkkää *image*-käsitettä käyttäen. Keskiajan hagiografiaan kätkeytyviä kollektiivisia rakenteita tarkastellessaan Mari Isoaho määrittelee mielikuvan (*image*) ”subjektiiviseksi tiedoksi” ja ”yleisesti ymmärretyksi käsitteeksi, joka syntyy ihmisen mielessä, kun jostain asiasta saatu tieto muuttuu osaksi yksilön yleistä maailmankäsitystä” (Isoaho 2008, 61, 72). Mielikuvat voivat olla yksilöllisiä, mutta myös laajemmin yhteisössä ja yhteiskunnassa tunnettuja ja jaettuja. Yleiset ja toistuvat – käytännössä pelkistetyt, yksinkertaistetut ja yleistetyt – mielikuvat ovat stereotyyppioita (Hurh & Kim 1989, 514; Fedor 2014, 322–324). Vaikka mielikuva voi kohdistua kaukaiseen ja kuviteltuunkin, mielikuvat ovat aina osa niiden kokijoiden, välittäjien ja luojiin identiteettiä ja itseymmärrystä (Eileraas 2007, 51–60; Fedor 2014, 322, 325).

Mielikuvatutkimusta on sovellettu runsaasti tarkasteltaessa etnisiä ja kulttuurisia stereotyyppioita, kuten eri kansallisuuksien tai kieliryhmien käsityksiä toisistaan (esim. Hurh & Kim 1989; Vasko 2008; Zacharasiewicz 2010; Hänninen (toim.) 2013). Tarkastelu on voinut kohdistua myös maantieteellisesti määrittäneeseen alueeseen. Yksittäisiin paikkoihin liitettyjä mielikuvia on tarkasteltu muun muassa etnologisessa, folkloristisessa ja aluemaantieteellisessä kirjallisuudessa yhtäältä kylän, kaupungin ja maakunnan ja toisaalta jopa yksittäisen rakennuksen kuten Turun linnan puitteissa (esim. Knuuttila, Laaksonen & Piela (toim.) 2006; Jones & Olwig (toim.) 2008; Paasi 2017). Suomalaisessa tutkimuksessa on ymmärrettävistä syistä tutkittu paljon Karjalaan liitettyjä mielikuvia (esim. Fingerroos 2008; Sihvo 2017). Historiallisessa tutkimuksessa mielikuvia ja stereotyyppioita on tarkasteltu esimerkiksi yksittäiseen maahan tai sen väestöihin liitettyjen mielikuvien osalta (esim. Roiko-Jokela (toim.) 1998; Adams & Hess (toim.) 2015; Kubátová & Láníček 2018). Suomalaisessa Suomea koskevassa historian-tutkimuksessa on käsitelty paitsi muihin etnisiin ryhmiin ja kansoihin liitettyjä mielikuvia (esim. Tarkiainen 1986; Pulma (toim.) 2012) myös muunmaalaisten käsityksiä Suomesta ja Suomen asukkaista antiikin päivästä nykyhetkeen (esim. de Anna 1992; Alenius 1996; Sihvo (toim.) 2001; Milan 2008; Lamberg 2013).

Folkloristisessa tutkimuksessa samoin kuin uskontotieteessä on käsitelty paljon esimoderenin agraarin yhteiskunnan maailmankuvaa, jolle oli tunnusomaista tämän- ja tuonpuoleisen välisen rajan yhteenkietoutuminen. Suullinen perinne kertoo myös todellisesta maailmasta ja siellä olevista tai olleista asioista, mutta yliluonnollinen on usein läsnä kokemuksina, toimijoina ja paikkoinakin, kuten myyttisenä Tuonelana tai Pohjolana tai metsään liitettyinä mielikuvina (esim. Siikala 1992; Tarkka 2005, 256–299; Siikala 2012; Anttonen 2012). Anna-Leena Siikala antoikin suomalais-ugrilaista suullista runoutta tarkastelevalle tutkimukselleen alaotsikon *Mielikuvien historiaa* (Siikala 1992). Esimerkiksi Lappi ja metsäluonto ovat olemassa tämänpuoleisen maailman käsitteinä ja fyysisesti koettavina tiloina, mutta niitä koskevissa kuvauksissa niihin voidaan liittää arkisen kokemusmaailman ulkopuolelle meneviä piirteitä, kuten mielikuva Lappia asuttavista noidista tai ajatus metsästä vainajien valtakuntana. Suullisen perinteen, kuten minkä tahansa ihmisen kuvitteluun liittyvien kulttuurituotteiden, maailmankuvaukset voivatkin olla toiseuttavia, jos ne kuvaavat kohdettaan poikkeavana ja erilaisena. Ne voivat olla jopa tuonpuoleistavia, jos ne kytkevät kuvauksen kohteen yliluonnolliseen sfääriin (Tarkka 2005; Frog 2020).

Agraarin yhteiskunnan suullista kerrontaa tutkiva uudempi folkloristinen tutkimus on ollut kiinnostuneempi kansanrunoista välittyvästä myyttisestä topografiasta kuin perinnetalenteisiin sisältyvistä reaali maailman paikkojen kuvauksista (esim. Piela ja Kauppi (toim.) 2020).

Vanhemmassa tutkimuksessa tehtiin enemmän yrityksiä kalevalamittaisissa runoissa mainittujen paikannimien tarkoitteiden löytämiseksi (esim. Haavio 1967; Linna (toim.) 1987). Tämä suuntaus on hiipunut, paitsi ilmeisen myyttisiä maailmankuvia koskevan kiinnostuksen vuoksi myös siksi, että kansanrunouden tulkitseminen historiallisiksi lähteiksi liittyi sivistyneistön johtamaan kansankunnan rakentamisprojektiin ja tulkitsi menneisyyttä etnosentrisesti ja romantisoivasti. Kuitenkin kaiken inhimillisen mielikuvituksen eli fiktion tavoin kansanrunouskin sisältää ja heijastaa myös reaali maailman ilmiöitä ja elementtejä. Fiktiokin ankkuroituu aina tavalla tai toisella todellisuuteen, mutta ihmisen todellisuutta koskevat havainnot ja tulkinnat ovat aina subjektiivisia, ja sama koskee myös toden ja fiktion rajaa (Kvas 2020, 34–35). Fiktiivisetkin kertomukset paitsi heijastavat myös muokkaavat todellisuuskuvamme (Longo 2015, 2). Historiantutkimuksessa fiktiota on hyödynnetty lähteenä enemmän kirjallisuus- ja taidehistorian puitteissa kuin ”yleishistorian” tutkimuksessa ja sen eri osa-alueilla. Fiktion sisältöjä koskevien analyysien asemesta historiantutkimus on käyttänyt fiktiota useammin itsereflektion apuvälineenä pohtiessaan omaa tehtävänsä, koska historiatiedekin kykenee parhaimmillaankin tuottamaan vain subjektiivisia ja siten periaatteessa fiktiivisiä tulkintoja (Salmi 2004; Pihlainen 2011; Salomon 2013).

Tämän tutkimuksen päätarkoitus, Tukholmaa koskevan perinteen tarkastelu, toimii esimerkkinä ylipaikallisen keskuspaikkakunnan näkyvyydestä agraarin ajan suomalaisten, karjalaisien ja inkeriläisten kollektiivisessa tietoisuudessa. Yhteiskuntahistoriallisessa tutkimuksessa on sovellettu Walter Christallerin kaupunkikeskeistä yhteiskuntatulkintaa, joka korostaa keskuspaikkojen – käytännössä tärkeimmiksi talous- ja hallintokeskuksiksi nousseiden kaupunkien – roolia niitä ympäröivien ja kaukaistenkin alueiden kehityksessä (Christaller 1933; Åström 1977; Savolainen 2017, 100). Esimodernin Suomen, Karjalan ja Inkerin oloihin on historian aikana vaikuttanut muitakin keskuksia, kuten varsinkin Tallinna ja Pietari (Engman 2004; Salminen 2013). Lisäksi Suomessa, Karjalassa ja Inkerissä on ollut omat keskuksensa ja niillä limittäiset vaikutusalueensa. Tukholman vaikutus on kuitenkin ollut pitkäaikaisinta ja laajamittaisinta. Tukholman historia juontaa 1200-luvulta, kun Mälarenilta Itämerelle johtavan vesireitin varteen perustettu linnoitus kasvoi kaupungiksi. Tukholma kasvoi nopeasti, ja se oli jo 1300-luvulla Ruotsin valtakunnan tärkein kaupankäynnin keskus (Ahnlund 1953, 218–231). Ruotsin taloudellinen ja poliittinen vaikutus ulottui 1200-luvun lopulla jo Viipuriin ja Laatokan Karjalan koillisosiin (Toivo 2007, 86). Jotkut myös kävivät kokemassa Tukholman paikan päällä: varhaisin varma tieto Pohjanlahden itäpuolella asuvan väestön oleskelusta Tukholmassa on peräisin vuodelta 1303, jolloin kolme länsisuomalaista talonpoikaa kävi kaupungissa valittamassa kuningas Birger Magnussonille virkamiesten toiminnasta (DF 242). Tukholman talousalue kattoi jo keskiajalla myös silloisen Suomen, joka oli Ruotsin valtakuntaa: Tukholmasta saapui kauppiaita Suomen kaupunkeihin ja muille Suomen markkinapaikoille ja vastavuoroisesti sadat suomalaiset kauppiaat ja talonpojat purjehtivat joka vuosi aluksillaan Tukholmaan tai sen läpi kauemmaksi Mälarenille (Friberg & Friberg 1983). Keskiajalla karjalaisetkin saattoivat purjehtia Tukholmaan, mutta pitkäaikaisimmin ja säännöllisimmin Tukholman kauppiaat kohtasivat Vienan ja Laatokan Karjalasta saapuneita kauppamiehiä Perämeren kauppapaikoilla, varsinkin Torniossa. Vuorovaikutusta haittasivat kuitenkin jännitteet, jotka aiheutuivat eri alueiden kilpaillessa samoista tuotteista. Myös kirkkokuntien väliset ristiriidat samoin kuin Ruotsin ja Venäjän ajoittaiset vihollisuudet heijastuivat joskus kauppamiesten välisiksi yhteenotoiksi (Luukko 1954, 198–204, 483–489; Lamberg 2000).

Tukholma on myös keskiajalta alkaen toiminut suomalaisten työnhakukohteena, ja sinne on myös paettu, joko lainkouraa tai sotavuosina vainolaista (Tarkiainen 1990). Tukholmasta tuli Ruotsin valtakunnan virallinen pääkaupunki, ja siellä laaditut lait, asetukset ja julistukset määrittivät alamaisten elämää syrjäisilläkin seuduilla (Villstrand 2012, 18–23). Suomenlahden talousalueella Tukholman kauppiaille oli kilpailijoita, varsinkin Turku, Tallinna ja 1700-luvun alusta alkaen Pietari, mutta Ruotsin suurvalta-ajalla 1600-luvulla myös Inkerinmaa ja suuret osat Laatokan Karjalaa kuuluivat Ruotsin valtakuntaan ja siten myös Tukholman suoraan vaikutuspiiriin. Suuren Pohjan sodan jälkeen vuonna 1721 Ruotsi menetti Inkerin ja omistuksensa Karjalasta Venäjälle. Seuraavassa rauhanteossa vuonna 1743 Venäjälle siirtyivät Suomen alueet Kymijoen itäpuolelta samoin kuin Savonlinna ympäristöineen. Haminan rauha vuonna 1809 siirsi koko Suomen Ruotsilta Venäjän yhteyteen, ja Tukholmasta tuli toisen valtakunnan pääkaupunki (Toivo 2007, 86–87; Lappalainen 2007, 118–119). Ajoittaisista vihollisuuksista ja aluemuutoksista huolimatta valtionrajan ylitse on vuosisatojen ajan tehty kauppa- ja työnhakumatkoja ja solmittu avioliittojakin (Hakamies 1991; Katajala 1994; Kokkonen 2002; Katajala 2018).

Suullisen perinteen aineistot mielikuvatutkimuksen lähteinä

Tässä tutkimuksessa käytän suullisen perinteen kuvauksia heijastuksina kansanomaisesta maailmatulkinna. Niitä tarkastelemalla tutkija voi lähestyä myös esimodernia maailmanymmärtämistä periferioista käsin, siis päinvastaisesta asetelmasta kuin silloin, kun tarkastellaan esimerkiksi oppineiston kirjoitusten tai kaunokirjallisuuden välittämiä mielikuvia, joita hallitsee tavallisesti yhteiskunnallisesta tai kulttuurisesta keskuksista tapahtuva tarkastelu: kuvausta ei välttämättä ole laadittu millään keskuspaikkakunnalla, mutta sen laatija on tavallisesti ollut keskuspaikkakunnan välittämän ja ylläpitämän kulttuurin vaikutuksen piirissä. Keskusta ja periferia ovat kuitenkin käsitteinä häilyviä, subjektiivisia, harhaanjohtavia ja arvottaviakin. Keskuksien ja ylläpitäminen kulttuuri ovat ulottaneet vaikutustaan myös seuduille, jotka vaikuttavat syrjäisiltä, esimerkiksi hallinnon, kauppayhteyksien, uskonnollisen käännytystyön ja valtiopyrkimysten myötä. Vuorovaikutus on myös ollut kahdensuuntaista: periferioistakin on liikuttu keskuksiin ja keskuksien ja periferioiden asukkaiden kulttuurissa ja maailmankuvassa on ollut yhteisiä piirteitä, kuten muiden muassa Peter Burke ja Aron Gurevich ovat osoittaneet klassikoiksi nousseissa tutkimuksissaan esimodernin ajan länsieurooppalaisesta kansankulttuurista (Burke 1978; Gurevich 1988).

Myös taltioitu perinne perustuu ”keskuksien” ja ”periferian” asukkaiden vuorovaikutukseen, sillä taltioidussa ja arkistoidussa muodossaan perinne ei edusta vain kansan omaa ajattelua, vaan kerätyssä ja taltioituissa suullisessa perinteessä kansanomainen ja oppinut kietoutuvat toisiinsa samoin kuin paikallinen ja ylläpitäminen sekä periferia ja keskus. Kaukaakin kerätty perinne on päätyntä osaksi keskuspaikkakuntien muistitietovarantoa, ja se on kerätty nimenomaan keskuksien opillista sivistystä levittävien toimijoiden ja instituutioiden kulttuuristenkin ideologioiden ehdoilla ja tarpeisiin. Perinteenkerääjät ovat tietoisesti ja tiedostamattaan muokanneet keräämäänsä perinnettä ja jättäneet myös taltioimatta sellaista, mitä ei ole aikoinaan pidetty tärkeänä tai sopivana tai minkä merkitystä ei yksinkertaisesti ole osattu ajatella. Suomessa suullisen perinteen tallentaminen kytkeytyi 1900-luvun puoliväliin asti sivistyneistön ihannoituihin mielikuvii suomalaisesta kansakunnasta. (Hämäläinen, Mikkola, Pikkanen & Stark 2020).

Yksittäinen perinnetallenne on myös vain yksi versio sen ilmentämästä perinteestä, jolle oli tyypillistä muuntelu: sama teksti – olipa kyseessä runo tai jokin muu suullisen perinteen tuote – voitiin esittää suusanallisesti eri tavoin. Tallenteiden avulla on joissain tapauksissa mahdollista vertailla eri ihmisten tulkintoja samasta perinteestä, mutta muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta tutkijat eivät ole kartoittaneet sitä, miten saman ihminen esitti samaa tekstiä eri yhteyksissä. Käytännössä tekstin sisältö ja muoto saattoivat muuttua paljonkin eri esityskertojan välissä (Siikala 1985, 307–308; Siikala 1992, 35–38, 92–98; Siikala 2012, 92–115; Timonen 2004; Kallio et al. 2017, 51). Kerätty perinne ei siis ole ”puhdasta” kansanperinnettä eikä aikoinaan tunnetun perinteen koko kuva, mutta elävä perinne itsessäänkään ei ole homogeenista, ristiriidatonta, muuttumatonta eikä katoamatonta. Suullisen perinteen historialliseen todistusarvoon liittyvä perusongelma on samanlainen kuin kirjallisiin lähteisiin liittyvä: tallenteiden avulla voidaan tavoittaa vain epätäydellisiä subjektiivisia tulkintoja kokonaisuuksista.

Kun yritetään tavoittaa kollektiivisia mielikuvia, joudutaan pohtimaan myös kansan käsitettä. Sekä historian että folkloristiikan kentillä on alettu arvioida uudelleen kansan roolia ja toimijuutta, koska sivistyneistön johtama kansakunnan rakentamisprojekti on vaikuttanut menneisyyttä koskeviin tulkintoihin esimerkiksi korostaessaan kansaa ja sen kulttuuria yhdistäviä piirteitä tai romantisoimallaan Suomea ja suomalaisia koskevia mielikuvia. Historiantutkimuksen ratkaisua voi luonnehtia menneisyyden heterogeenisten piirteiden esiin nostamiseksi: valtion ja yhtenäisen kansan tilalle on nostettu esiin paikallisuus, (yli)alueellisuus ja yksilöt toimijoina samoin kuin yksilöiden monimuotoiset taustatekijät sukupuolesta alkaen (esim. Lähteenmäki (toim.) 2009; Jalava, Kinnunen ja Sulkunen (toim.) 2013; Markkola, Snellman & Östman (toim.) 2014). Folkloristiikassa on ollut suurempaa halua luopua epämääräiseksi ja kansankuntaprojektiin kytkeytyväksi koetusta kansa-termistä ja korvata se *vernakulaarilla*, joka sekään ei kuitenkaan ole yksiselitteinen eikä ongelmaton. Omaehtoisuuteenkin tulkittavissa olevan vernakulaari-käsitteen avulla tutkijat ovat voineet tarkastella aikaisempaa kriittisemmin perinnetallenteita ja niiden keräämisen ja tulkitsemisen menetelmiä. Historiantutkijoiden tavoin folkloristit ovat kohdistaneet huomiotaan yhteiskunnan heterogeenisyyteen ja perinteentuottajien omaan toimijuuteen (Bastman, Kallio & Lehtonen 2020; Hämäläinen, Mikkola, Pikkanen & Stark 2020). Koska ihmismielellä on taipumus rationalisoida omaa ja toistenkin toimintaa jälkikäteisistä perspektiiveistä käsin, uudemmassa humanistisessa tutkimuksessa on esiin nostettu myös sattuman ja tilapäisen merkitys historialle ja kulttuurille (Lamberg, Piela & Snellman (toim.) 2018).

Käytettävissä oleviin esimoderniin aikaan liittyvien perinnetallenteiden lähdekriittisistä ongelmista huolimatta suullisella perinteellä on todistusarvoa tarkasteltaessa jonkin ilmiön näkymistä ja vaikuttavuutta esimodernin ajan suomalaisten maailmankuvassa. Olennaista tekstien tarkastelussa on kontekstointi, joka voi koskea monia asioita, esimerkiksi perinnetallenteiden syntyä ja käyttöä eli niiden esittämistä ja vastaanottamista (Tarkka 2005, 55). Suomi yhtä vähän kuin Karjala tai pienikokoisempi Inkerinmaakaan ei ole eikä ole koskaan ollut kulttuurisesti yhtenäinen, joten esimodernia Tukholma-kuvaa koskevassa sisältöanalyysissä tulee ottaa huomioon alueellisuuden merkitys, siis eri alueiden perinteessä mahdollisesti ilmenevät eroavaisuudet. Tarkastelu pitää jo lähtökohtaisesti sisällään vertailevan otteen, koska analyysi kohdistuu eri alueilta kerättyyn ja kahdella eri kielellä esitettyyn perinteeseen. Tarkasteltavana on laajasti ymmärrettynä 1900-lukua edeltävä perinne.

Suullista perinnettä on kuitenkin vaikea ajoittaa tarkasti, ja suurin osa tässäkin tutkimuksessa hyödynnetyistä suullisista perinteistä on taltioitu vasta 1800- ja 1900-luvuilla. Päälähteinä käytetään klassisia kotimaisia kansanperinneaineiston julkaisuja *Suomen Kansan Vanhoja Runoja* ja *Finlands svenska folkdiktning*, jotka ovat nykyisin käytettävissä myös hakutoiminnoin varustettuina tietokantoina osoitteissa <https://skvr.fi/> ja <http://folkdiktning.sls.fi/>. *Suomen Kansan Vanhat Runot* sisältää nimestään huolimatta paljon myös Karjalasta ja Inkerinmaalta kerättyä perinnettä, jota runonlaulajat esittivät karjalaksi, Karjalan ja Inkerin alueiden murteilla tai inkeroiskielellä. *Suomen Kansan Vanhat Runot* tarjoaakin itsessään käytännön esimerkin edellä mainitusta kansakunnan rakentamisprojektista: vaikka kansanrunouden kerääminen johti karelianismiin ja karjalaisen kulttuurin arvostamiseen, Karjalalle haluttiin antaa erityisasema etupäässä siksi, että se nähtiin paikkana, jossa aito suomalainen suullinen kirjallisuus oli säilynyt. Karjalaiset ja inkerinmaalaiset runot haluttiin kuitenkin pitkään tulkita suomalaisiksi, ja sen prosessin käynnisti jo Lönnrot muokatessaan keräämiään runotekstejä suomenkieliseen ja etenkin länsisuomalaiseen kieliasuun (Tarkka, Stepanova & Haapoja-Mäkelä 2018, 34–35; Haapoja-Mäkelä 2020, 23, 27).

Suomen ruotsinkielisiltä alueilta kerätty *Finlands svenska folkdiktning* on perinnelajeiltaan *Suomen Kansan Vanhoja Runoja* monimuotoisempi, ja sen vuoksi suomenkielistä perinnettä on tarkasteltu myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston perinnehortistojen, *Suomen Kansan eSävelmät* -tietokannan, Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston kokoelmien ja lukuisien suomenkielistä suullista perinnettä sisältävien toimitettujen kokoelmien avulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistosta on tätä tutkimusta varten käyty läpi historiallisten tarinoiden ja paikallistarinoiden kortisto, syntytarinoiden kortistosta maailmaan, ihmiseen ja kansoihin liittyvät maininnat sekä uskomustarinoiden ja memoraattien kortistosta tietäjiin ja noitiin, kulttuuripaikkojen haltioihin ja vedenhaltioihin liittyvät maininnat. Lisäksi olen käynyt läpi useita suullisen perinteen julkaisuja.¹ Nämä täydentävät aineistot eivät kuitenkaan paria jäljempänä esiteltyä vähäistä poikkeusta lukuun ottamatta sisällä esimodernin ajan Tukholma-kuvaan yhdistettäviä löydöksiä, joten suomenkielisen perinteen analyysi painottuu käytännössä suurimmaksi osaksi *Suomen Kansan Vanhoihin Runoihin*, jonka Tukholmaa koskeva sisältö, kuten pian havaitaan, on enimmäkseen taltioitu alueilla, jotka sijaitsevat nykyisen Suomen valtion rajojen ulkopuolella.

Perinnetallenteista voi hakea yhteyksiä historiallisiin tapahtumiin ja henkilöihin sekä yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin, mutta suullisen perinteen kerroksellisuus tekee esimerkiksi yksittäisten runojen tai säkeiden ajoittamisesta vaikeaa ja hankaloittaa siten perinteen yhdistämistä historiallisiin tapahtumiin ja ilmiöihin (Haavio et al. 1953; Siikala 1985, 307–308; Linna 1987; Siikala 1992, 29–38, 296–297; Harvilahti 2009, 106–108). Suullisen perinteen Tukholma-kuvan tarkastelu ei kuitenkaan edellytä kirjalliseen muotoon taltioitujen perinteen ajoittamista edes vuosisadan tarkkuudella. Aineistosta voisi rajata selkeästi moderniin aikaan kuuluvat ilmiöt kuten vaikkapa turistimatkailuun tai ylipäänsä teollistuneeseen tai jälkiteolliseen demokraattiseen ja sekularisoituneeseen yhteiskuntaan liittyvät

1 Kyseessä ovat Eero Salmelaisen toimittama *Suomen kansan satuja ja tarinoita* 1–4 (1852–1866), Lauri Simonsuuren toimittamat *Myytillisiä tarinoita* (1947), *Kansa tarinoi – Tutkielmia kansatarinoiden salaperäisestä maailmasta* (1950) ja *Kotiseudun tarinoita* (1951), Lauri Hakulisen ja R. E. Nirvin toimittama *Suomen kansan sananparsikirja* (1948), Matti Kuusen toimittamat *Vanhan kansan sananlaskuviisaus – Suomalaisia elämänohjeita, kansanaforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544–1926* (1953), *Suomen kansan vertauksia* (1960) ja *Suomen kirjallisuuden ensimmäinen osa Kirjoittamaton kirjallisuus* (1963) sekä Elias Lönnrotin (1851), Antti Aarneen ja Kaarle Krohnin (1922) samoin kuin Martti Haavion ja Jouko Hautalan (1946) toimittamat suomalaisten arvoitusten kokoelmat sekä Anneli Asplundin kokoama *Balladeja ja arkkiyeisuja – Suomalaisia kertomaleuluja* (1994).

piirteet, mutta Kansanperinteen arkiston aineistoja lukuun ottamatta sellaisia karsimisia ei tarvitse tehdä, koska lähestulkoon kaikki edellä mainittuihin aineistokokonaisuuksiin sisältyvät Tukholma-viittaukset ovat tulkittavissa esimodernin ajan yhteiskunnan ja kulttuurin rakenteita vasten. Esimodernin kansanperinteen Tukholma-kuvan rekonstruoinnissa seuraankin folkloristisessa tutkimuksessa esitettyä toteamusta siitä, että itse perinnetallenteiden ohella ja asemesta päähuomio voidaan kiinnittää niiden teemoihin (Honko 1978, 182; Siikala 1992, 32).

Perinnetallenteita tarkasteltaessa on otettava huomioon niiden sisäiset konventiot. Koska suomen-, karjalan- ja inkerinkielistä Tukholma-perinnettä voi tarkastella enimmäkseen kalevalamittaisten runojen ja laulujen kautta, käytettävissä olevien tekstien rakenne on johtanut siihen, että Tukholma määrittää lähes aina *tu*-alkuisia substantiiveja kuten *tuntikelloa*, *tupakkamassia* tai *tuttavaa* tai yhdistyy *tuoda*-verbiin. Kalevalamittaiselle kansanrunoudelle ovat tyypillisiä niin allitteraatio eli alkusoinnollisuus kuin formulat eli ilmaukset ja säeparit, jotka toistuvat eri teksteissä hyvin samankaltaisina murre- ja kirjoitusasujen eroavaisuuksista huolimatta (Kuusi 1953b; Tarkka 2005, 61–62; Kallio et al. 2017, 53). Anna-Leena Siikala tarjosikin yhdessä vaiheessa *formula*-käsitteen tilalle *klisee*-termiä (Siikala 1992, 94). Suomen ruotsinkieliset Tukholmaan liittyvät perinnetallenteet ovat enimmäkseen proosamuotoisia ja vapaita allitteraatiosta, joskin niistäkin voidaan havaita toistuvia teemoja. Yksittäisessä tekstissä ei siis välttämättä ole todellista ajatuksellista yhteyttä merentakaiseen kaupunkiin eikä sitä välttämättä ole ollut tekstin esittämistilanteissakaan. Kuitenkin alkuperäisen tarkoitteensa kadottaneella ilmauksella on joskus synty- ja leviämishistoriansa aikana saattanut olla yhteys Tukholmaa koskeviin mielikuviiin. Perinnetallenteista tavattavien ilmausten mahdollisen tarkoitteen kohde selviää ilmauksia tapauskohtaisesti kontekstoimalla.

Suomea ja sen lähisukukieliä puhuvat käyttivät Tukholmasta esimodernina aikana useaa eri nimimuotoa, ja nykyinen suomenkielinen nimimuoto vakiintuikin kirjakielessä vasta 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla (Hakulinen 2006, 547; Paikkala 2013). Tässä tutkimuksessa analysoidussa kansanperinteessä käytettiin taltiointien mukaan enimmäkseen sellaisia nimimuotoja kuin Tukkulmi ja Tukulmi, mutta muitakin muotoja esiintyy. Variaatiota esiintyi myös ruotsinkielisessä perinteessä, joskin vähemmän: yhdessä Uudeltamaalta kerätyssä sanonnassa esiintyy muoto Stukkhholm (FSFD III, 157). Monet *Finlands svenska folkdiktning*-edition kertomuksista on kuitenkin kirjattu yleiskielisempää Stockholm-muotoa käyttäen tai muokattu siihen muotoon, joten ruotsinkielisten nimimuotojen tosiasiallista kirjoa ei voi täysin tavoittaa. Se ei kuitenkaan ole tärkeää tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta. Oleellisempaa on pohtia sitä, liittyvätkö perinteessä kuvatut asiat lainkaan todelliseen reaali maailman Tukholmaan ja jos, niin millä tavalla.

Tukholma suomen-, karjalan- ja inkerinkielisessä perinteessä: etäinen tavarataivas

Ruotsiin ja ruotsalasiin liittyvää yleistä perinnettä on runsaasti eri yhteyksissä: esimerkiksi syntytarinoiden joukkoon on taltioitu kertomuksia, joissa selitetään ruotsalaisten, Suomen ruotsinkielisen tai Savon monilukuisten ruotsalaiskartanoiden alkuperää. Mutta ainoa tutkituista perinnekortistoista löytynyt suoraan Tukholmaa koskeva maininta on kaupapamatkoihin liittyvä paikallistarina. Näissä kertomuksissa useimmiten mainittu paikkakunta on Oulu tai Kokkola, jotka kumpikin sijaitsevat Suomen länsirannikolla, mutta Pyhämaalla Varsinais-Suomessa vuonna syntynyt 1854 kalastaja Kristian Esteros muisteli myös

”Sockholmihin” suuntautunutta käsityötuotteiden vientiä: talvisin naiset kutoivat vanttuja ja miehet veistivät ämpäreitä ja kevään tullen niitä vietiin Tukholmaan (SKS:n arkisto, Paikallistarinakortisto, Yhteiskunta: elinkeinot ja ammatit, Heltonen, T. PK 3:468. Pyhämaa). Esterosin arkinen ja lyhytsanaisesti muistiinmerkitty muistelu viittaa Vakka-Suomen käsitteeseen ja talonpoikien vuosisataiseen perinteeseen, johon kuuluivat kauppatkat meren taakse. Olaus Magnuksen kuuluisa Pohjoismaiden kartta vuodelta 1539 kuvaa Vakka-Suomen kohdalla kousaa. Satiirisessa *Alle bedlegrannas spegel* -knittelidraamassa, jonka varhaisin versio tunnetaan vuodelta 1647, tavataan muiden henkilöhahmojen joukossa karkea ja huonoa ruotsia puhuvaa suomalaismies, joka on tullut meren taakse kaupitellakseen veistämiään puuastioita.

Lauri Simonsuuren *Kotiseudun tarinoita* -kokoelmassa on Kulmalahdella Pirkanmaalla taltioitu kertomus, jonka mukaan Luopioisissa asunut emäntä kävi Tornion kautta Tukholmassa hakemassa todistuksen siitä, että hänen kotitilansa oli itsenäinen tila (Simonsuuri 1951, 39). Kertomus kuvastaa Tukholman asemaa hallintokeskuksena ja välittää muistitietoa rahvaan kuninkaissa käynnin pitkästä perinteestä, joka siis voidaan todentaa vuodesta 1303 alkaen, kuten ylempänä on kerrottu. Tukholma asemoituu tarinassa paikaksi, josta kansanihminen saattoi toivoa saavansa oikeutta. Samalla kertomus tuo kuitenkin esiin sen suuren välimatkan, joka erotti maalaisrahvaan Tukholmasta ja sen edustamasta oikeusturvasta.

Näistä lisistä huolimatta tämän analyysin päälähteeksi suomen-, karjalan ja inkerinkielisen vanhan perinteen osalta jää *Suomen Kansan Vanhat Runot*, joka sisältää yli 89 000 runoa, laulua, loitsua tai lorua. Niiden joukossa on 89 sellaista taltiointia, joissa mainitaan Tukholma ainakin kerran: 35 taltioinnissa käytetään muotoa *Tukulm(i/e)*, 19 taltioinnissa muotoa *Tukhulm(i)*, 18 taltioinnissa muotoa *Tukurmi*, seitsemässä taltioinnissa muotoa *Tokholm(i/e)*, neljässä taltioinnissa muotoa *Tukkulmi* ja kuudessa taltioinnissa nähdään harvinaisempi muoto *Stokholm, Tukholm, Tukkuma, Tukahulmi tai Tukunmaat*. Uudenmaan maalaispitäjissä tallennettua seitsemää lastenlorua lukuun ottamatta taltioinnit ovat lähes poikkeuksetta peräisin itäisestä Suomesta, ja varsinkin Karjalasta ja Inkerinmaalta, siis alueilta, jotka nykyisin kuuluvat Venäjään. Suurin osa kalevalamittaisten runojen taltioinnista onkin peräisin idästä, missä runoperinne säilyi länttä pitempään elinvoimaisena (Järvinen 1985, 308; Siikala 1985, 305–311; Siikala 2012, 116–146). Siten on ymmärrettävää, että suurin osa Tukholma-maininnoista sisältyy kalevalamittaisiin runoihin.

Suomen-, karjalan- ja inkerinkielinen kansanrunous ei silti varsinaisesti kuvaa Tukholmaa. Kaupunki ei ole yhdessäkään runolaulussa kuvauksen pääasiallisen kohde, vaan sen esiintyminen jää yksittäisten ja ohimenevien mainintojen varaan. Vaikka monissa perinnetalenteissa taitetaan matkaa laivalla, reellä tai hevosen selässä, Tukholma ei kertaakaan ole matkan päämäärä eikä myöskään lähtöpaikka. Tukholman sijainnista annetaan runoissa vain viitteellisiä tietoja, mutta asiayhteyksistä voidaan päätellä, että se sijaitsee kaukana. Tukholman kaukaista sijaintia on hyödynnetty ensinnäkin eräissä isoa härkää koskevan runon Pielisjärvellä taltioituissa versioissa: *”Hämeessä härkä kasvo, Tukulmissa turpa-jouhet”* (SKVR VII:1:885; samansuuntaisesti VII:4:3139). Säkeet kuvaavat myyttisen härän jättimäistä kokoa, joka siis ylsi Hämeestä aina Tukholmaan asti. Runossa voitiin myös Hämeen ja Tukholman ohella viitata Saksaan ja taivaaseenkin: *”Hämeessä härkä syntyy, Tukulmissa turpa jouhet, Karvat kasvo Saksan maalla, Talit taivahan navolla”* (SKVR VII:3:1548). Kansanrunoudentutkimuksessa on jo vanhastaan todettu samojen teemojen ja tapahtumien yhdistäminen eri henkilöihin ja paikkakuntiin (Kuusi 1963, 398–399). Tukholman valintaa paikaksi, jonne

turpajouhet ylsivät, selittää tietysti sen alkusoinnillisuus pääsanan kanssa, mutta härän iso koko ei olisi välittynyt runosta ilman yhteisöllistä tietoa Tukholman kaukaisesta sijainnista. Runon myyttinen iso härkä on selkeä tuonpuoleinen elementti, mutta Tukholma voidaan tulkita osaksi tämänpuoleista maailmaa.

Kuudessa runotekstissä toistuva viittaus Tukholmaan sisältyy kuvaukseen laivaretkestä ja säepariin *niin kuin Suomen suolasäkki, Tuk(k)ulmin humalatukku* (SKVR I:1:422, 433, 575, 611, 615, 650; I:2:703; XII:1:89, vrt. VII:2:1364). Teksteistä viisi on taltioitu Vienan Karjalan kylissä ja läntisin Suomussalmella Kainuussa. Näissä säkeissä verrataan laivan perään asettuvaa matkantekijää kauppatavaroihin, Luomajärvellä tällä tavoin:

Sai on [sic] purren valmeheksi,
Tuönnältä venon vesillä,
Sinervöisen lainnehilla
Ite iśsukse perähe,
N'iinkuin Suomen suolasäkki,
Tukulmin humalatukku.

(SKVR I:1:422)

Tukku tarkoittaakin tässä yhteydessä tukkoa eli humalakimppua tai -kasaa (Kulonen 2000, 323). Humalankävyt olivat tärkeitä oluen säilymisen parantamiseksi, ja niitä samoin kuin suolaa saatiin Suomeen varsinkin Tukholman kautta (Friberg & Fribeg 1983, 312). Suola oli esimodernissa Suomessa tuontituote, kun taas humaloita viljeltiin Suomenkin maatiiloilla – siihen velvoitti myös keskusvalta, sillä veroja kannettiin myös humalina (Lares 2020, 66–67). Ilmaus *Tuk(k)ulmin humalatukku* voidaan ymmärtää joko Tukholmasta saatavana kauppatavarana tai Ruotsin kruunulle maksettavana veroparselina. Jälkimmäistä tulkintavaihtoehtoa voisi puoltaa muotoilu: *Suomen suolasäkki* viittasi Suomeen tuotavaan suolaan, joten *Tuk(k)ulmin humalatukku* voisi viitata käänteisen analogian kautta kruunulle meneviin verohumaliin. Vaikka Suomen talonpojilta kerätyt humalat todennäköisesti käytettiin kruunun Suomesta omistamissa linnoissa ja kartanoissa, Tukholma saa toimia näissä säkeistöissä Ruotsin keskusvallan synonyminä.

Humalatukku esiintyy *Suomen Kansan Vanhoissa Runoissa* vain *Tuk(k)ulmin* määrittämänä. Asiaan saattoi tosin vaikuttaa *Tuk(k)ulmia* ja *tukku*a yhdistävä alkusoinnillisuus ja ehkä myös *humala*-sanana äänteellinen yhteys kaupungin nimen kanssa – *humalatukku* saattoi suoraan olla väännös kaupungin nimestä. Säkeissä on siis tulkinnanvaraisuutta, mutta siitä huolimatta ne antavat oikeansuuntaisen kuvan menneisyyden käytännöistä, vaikka eivät varsinaisesti käsittelekään niitä, vaan Väinämöisen myyttistä laivamatkaa.

Vuokkiniemellä Vienan Karjalassa taltioidussa Laivaretki-runon toisinnossa käytetään ilmausta *Suomen sulkavärtti, Tukulmin tupakkisäkki* (SKVR I:1:369, 638). Runonlaulaja Lukkani Huotari selitti *sulkavärthin* tarkoittavan höyhensäkkiä. Kuunnellessaan saman runon toisintoa Arhippa Perttusen sisaren Moaerien esittämänä toisaalla Vienan Karjalassa eli Jyskyjärven Kellovaarassa Elias Lönnrot kirjoitti säkeistön lyhennyksiä käyttäen muotoon *Nink Suom suo, Tuhulm*. SKVR:n toimittajat ovat tulkinneet muiden toisintojen perusteella säkeistön tarkoittavan ”Niin kuin Suomen suolasäkki, Tuhulmin tupakkamassi” (SKVR I:1:573). *Tupakkamassi* esiintyy kuitenkin vain yhdessä Akonlahdella taltioidussa toisinnossa muodossa *tupakkimassi* ja Viipuriin yhdistettynä (SKVR I:1, 392, 602). On mahdollista, että Moarie lauloi

Tukhulmin humalatumusta samoin kuin veljensä Arhippa, jota Lönnrot oli kuunnellut aikaisemmin (SKVR I:1:615). Kaikki mainitut "hyödykkeet" esiintyvät vain näissä versioissa, ja niiden käyttöä runoissa selittää sanojen alkusoinnillisuus erisnimien kanssa. *Sulkavärtti* eli höyhensäkki viittasi maalaisyhteiskunnan tuotteisiin, varmastikin kanoista ja hanhista nypityihin höyheniin, joita voitiin käyttää tyynyjen pehmusteena, kun taas *tupakkisäkki* ja *-massi* voidaan sijoittaa meren takaa tuotujen ja kaupunkien eteenpäin välittämien tavaroiden maailmaan, vaikka tupakkaa samoin kuin humalaa viljeltiin Suomessakin (Soininen 1974, 165–166). Säkeiden taustalla on selvästikin alueiden välinen tavaravaihto.

Tukholma mainitaan näissä Laivaretki-runon toisinoissa vain ohimennen, tavallisesti vain kerran, eikä Tukholmaan yhdistetyillä tavaroilla useimmiten ole oleellista merkitystä kansanrunon kuvaamien asioiden kannalta. Poikkeuksen tekevät karhun nylkemistä koskevan runon vuokkiniemeläiset toisinnot, jossa runonlaulaja kuvaa kuvitteellista veistä: ensin hän kertoo, ettei veitsi ole hänen tekemänsä, vaan "Tukulmiss' on veitsi tehty [...] Virosta on veitsi tuotu" (SKVR I:4:1179) ja "Tukulmist' on veittä tuotu, Tuotu šuola-laivam peällä" (SKVR I:4:1243). Yhdessä karhun metsästyksestä kertovan karjalaisrunon toisinnossa puukkon viitataan ilmauksella "Tukulmista rauvat tuotu" (SKVR I4: 1207). Säkeitä ei varmastikaan ollut tarkoitettu otettavaksi kirjaimellisesti, vaan ne ilmaisivat puukon olevan arvokasta tuontitavaraa meren takaa. Tukholman asemesta veitsen voitiinkin kertoa olevan "saatu Saksan kaupungissa" (SKVR I4: 1244). Sinänsä ajatus Tukholmasta metallitöiden tuontiväylänä olisi historiallisesti paikkansapitävä, sillä Tukholmasta ja sen kautta vietiin keskiajalta alkaen niin rautamalmia kuin metallituotteita (Friberg & Friberg 1983, 312; Sandström 1990, 313).

Monessa sisaren ja veljen tahatonta sukurutsaa käsittelevän runon inkerinmaalaisissa toisinnossa mainitaan Tukholma eksoottisten ruokatuotteiden saantipaikkana. Runossa kaukaa tullut nuori mies alkaa liehitellä kaunista neitoa (Kupiainen 1997) ja houkuttelee tätä eräiden toisintojen mukaan Tukholmasta tuoduilla pähkinöillä (SKVR III1: 147, III3: 3712, 3901). Joissain versioissa pähkinät yhdistyvät omenoihin. Hevaalla nuorukaisen suuhun voitiin panna tällaiset säkeet: "[Tule] Söömään miun omeniain, Puromaan [=puremaan] päähkeniäin, Virost' vetämiäin, Tukulmist' tuomiain, Saksan-maast' saamiain" (SKVR IV:3:4031). Säkeillä on lukuisia toisintoja, joissa Tukholmasta voitiin käyttää myös muotoa *Tukurmi* (SKVR III:1720; III:2:1297, 1301, 1979, 2172; III:3:2843; IV:2:2002; X:1066, 1071). Tukholmasta tuotiin ruokatuotteitakin ja ylipäänsä sellaista, mitä esimodernissa yhteiskunnassa pidettiin ylellisyytenä (Friberg 1983 & 1983, 312–326; Sandström 1990, 370), mutta näitäkään säkeitä ei todennäköisesti pidä ymmärtää kirjaimellisesti, vaan niillä tarkoitetaan pelkästään herkullisia syötäviä hedelmiä lajikkeita yksilöimättä. Paikannimiäkään ei välttämättä tarkoitettu kirjaimellisesti otettaviksi: Tukholma saattoi näissäkin säkeissä rinnastua Viroon ja Saksaan, joissain versioissa myös Venäjään (SKVR III1: 720; III2: 1301, 1979, 2172; III3: 2843). Paikannimet mainitaan ensi sijassa sen vuoksi, että niiden avulla runonlaulaja kuvaa herkkujen kaukaista alkuperää. Taustalla on kuitenkin tietoisuus mainittujen paikkojen kaukaisuudesta. Näissäkin tapauksissa Tukholma näyttäytyy osana tämänpuoleista maailmaa.

Hyvin samankaltainen ilmaus sisältyy inkerinmaalaiseen runoon, jossa laulaja ensin kuvailee lintujen laulua ja kertoo sitten päässeensä itsekin ääneen: "Miulla on virret ommi, Sanat itse saamiaan, Tukkulmista tuomiaan, Virosta vetämiään" (SKVR IV:2:2220). Sanoihin näyttää kätkeytyvän ristiriita: hän kertoo ensin laulavansa omia laulujaan mutta heti perään kertoo, Tukholmaan ja Viroon viitaten, sanojensa olevan peräisin muilta mailta. *Tukkulmi* ilmaisee siis täälläkin ei-paikallista alkuperää kuvaannollisesti, toimien kaukaisten seutujen

synonyyminä. Mahdollisesti runolaulaja tarkoittaa kertovansa omista kokemuksistaan, joita hän esitti hankkineensa maailmalla tai ainakin kotiseutunsa ulkopuolella (runojen omaelämäkerrallisuudesta ks. Timonen 2004).

Yhdessä Inkerinmaalla Soikkolan kylässä taltioidussa runossa laulaja kertoo kotiseutunsa yhteyksistä ulkomaailmaan epätavallisen tarkasti: "Perin Peippiän jokkee, Tuoho saivat Saksan laivat Ja tulloot Tukulmin laivat." (SKVR III2: 1586). Soikkolan niemi sijaitsi muutaman kymmenen kilometrin päässä vesireitistä, joka laskee Peipsijärvestä Suomenlahteen. Tässä runossa voi nähdä varsin tarkkoja muistumia todellisista kauppalaivojen vierailuista, joskin *Tukulmi* saattaa tässä symboloida Tukholman kaupungin asemesta koko Ruotsin valtakuntaa tai pelkäänsä kaukaisia kauppamiehiä todellista alkuperää yksilöimättä. Tukholmaa koskevia viittauksia on muutenkin paljon soikkolalaisissa runoissa ja lauluissa. Asiaa selittää todellisten yhteyksien ohella se, että Soikkolan kylä oli yksi hiipuvan kalevalamittaisen laulukulttuurin viimeisiä keskuksia (Harvilahti 1992, 14–18, 141; Kallio 2013, 43).

Se Saksa, joka esiintyy runokielessä usein Tukholman rinnalla tarkoittamassa kaukaista paikkaa tai määrittämässä arvokasta asiaa, saattoi aikalaisten mielissä sijaita lähempänä kuin nykyinen Saksan valtio, sillä saksaa puhuvaa väestöä asui Suomenlahden alueen kaupungeissa, esimerkiksi Turussa, Viipurissa, Tallinnassa ja Pietarissa. Sama koski Tukholmaa (Mähl 2010). Tukholmastakin purjehti Pohjanlahden itäpuolisille kauppapaikoille saksaa puhuvia kauppiaita, ja monet Tukholman kautta saavat hyödykkeet, kuten suola, laatuoluet ja -viinit, kankaat ja erilaiset käsityötuotteet olivat saksalaista alkuperää (Friberg & Friberg 1983, 312). Kalevalamittaisten runojen mainitsema Saksa saattoi siis viitata maantieteellisen alueen asemesta myös saksaa puhuviin kauppamiehiin ja sitä kautta jopa monikieliseen Tukholmaan.

Saksa ja Tukholma rinnastuvat toisiinsa myös Soikkolan alueelta kerätyn hääperinteen yhteydessä esitetyn runon säkeissä: "Tuokaa Tukulmin heinät, Saakaa Saksanmaan häryet [=api-laati]" (SKVR III2: 1636) ja "On tuotu Tukulmin heinät, Saatu Saksanmaan häryet" (SKVR III2: 1650). Tukholma ei ollut mikään heinän tuotannon tai edes heinän viennin keskus, mutta sen kautta laivattiin viljaa Suomeenkin (Friberg & Friberg 1983, 316; Sandström 1990, 356). Näitäkin säkeitä voi pitää heijastuksena ylialueellisesta tavaravaihdosta, mutta ajatuksena lienee enemmänkin ollut korostaa kuvitteellisen oman maatilan vaurautta ja korkeaa varustetasoa: jopa karjan heinät ja rehut oli tuotu "ulkomailta".

Myös Suojärvellä Laatokan Karjalassa voidaan viitata alueiden väliseen tavaravaihtoon riimittelemällä "Tuotih verkoja Tukulmin, Saatih Saxan palttinoja" (SKVR VII1: 58.). Verka ja monet muut kankaat olivat todella pitkään tuontitavaraa esimodernin ajan Suomessa, ja osa niistä saatiin Tukholman kautta, joskin kankaita kulkeutui suomalaisten ulottuville muitakin reittejä pitkin (Jahnke 2009; Kirjavainen 2009). Juuassa taltioidussa manauksessa mainitaan sametti ja verka, kun käsitellään riisiksi kutsutun taudin syntyä: "Tukulmista on riisi tuotu, Sametissa on tänne saatu, Veitty verka-pakkasissa" (SKVR VII:4:2896). Esimodernissa todellisuudessa riisi saattoi tarkoittaa monia muitakin sairauksia kuin riisitautia (Kulonen 2000, 75). Näissä säkeissä kohdataan suomensukuisessa perinteessä harvinainen mielikuva Tukholmasta kielteisenä paikkana, taudin syntysijana. Runonlaulaja kuvaa myös taudin manauksista kauas pois, vuorten sisään ja meren kurimukseen. Hän päätti ilmeisesti käyttää Tukholmaa kuvatessaan taudin kaukaista ja vierasta alkuperää: riisi oli ikään kuin kaukaa saapuva ja toivon mukaan nopeasti poistuva vieras. Manauksen Tukholma voidaan ymmärtää niin

tämänpuoleisen maailman kaukaisen kolkan synonyymiksi kuin tuonpuoleiseksi tilaksi. Tämänpuoleiseen reaali maailmaan manauksen liittää mielikuva alueiden välisestä tavaravaihdosta, tässä tapauksessa tuontikankaiden muodossa. On myös mahdollista spekuloida ajatuksella, että runon taustalla olisi kokemusperäistä tietoa kauppiaiden ja kauppatavaroiden myötä levinneistä kulkutaudeista, joihin riisi tässä runossa saattaa rinnastua.

Kauppayhteydet tulevat esiin myös soikkolalaiseen hääperinteeseen kuuluvassa runossa tai laulussa, jossa kiitetään appivanhempia vieraanvaraisuudesta. Runossa Tukulmia käytetään ilmeisesti meren takaa saatavien alkoholijuomien yleisnimenä: "Onpa viinat viienl[aiset], Tukulmit tuhannenl[aiset]" (SKVR III2: 1665). Inkeriläisessä runokerronnassa viinat yhdistyivät tavallisesti oluisiin (esim. SKVR III1: 226; III3: 3533, 4624), joten *Tukulmi* on ymmärrettävä tässä yleisnimeksi, ei minkään paikkakunnan nimeksi. Tukholman kautta tuotiin todella itäänkin alkoholijuomia ja saksalaisia oluitakin (Friberg & Friberg 1983, 312). Tukholman muuntuminen kauppatavarana synonyymiksi ei ole yllättävää. Keskiajan ruotsin kieli omaksui muuntuneissa muodoissa useita paikannimiä Belgian Mechelnistä Persian Bagdadiin eri kangaslaatuja nimityksinä (FSLD, 'baldakin' ja 'mäkilsker'). Tunnettuja esimerkkejä paikannimien muuttumisesta joidenkin tiettyjen tuotteiden yleisnimeksi ovat Kiinan nimen muuttuminen posliinia tarkoittavaksi *chinaksi* ja ranskalaisen Champagnen maakunnan nimen lainautuminen lukuisiin kieliin puhuttaessa alueella tuotetuista alkoholijuomista.

Eräissä inkerinmaalaisissa runoissa kuvataan naisen luokse väkivalloin pyrkivää miestä ja verrataan oven salpojen murtumisesta aiheutuvaa dramaattista ääntä "helmilukon helähdykseen" ja *Tuk(h)ulmin* tai *Tukurmin tunni- eli tuntikellon* (tai *-kellojen*) tuottamaan ääneen (SKVR IV1: 540, 1005, 1036, 1457, 1466; IV2: 1931, 1933, 1936, 1941). Tällekin ilmaukselle voidaan löytää vastine todellisuudesta, sillä ilmaus viittasi ehkä Tukholmasta tuotuihin kaappi- tai seinäkelloihin tai mahdollisesti yhden tai useamman Tukholman julkisen rakennuksen kelloon. Eräessä Inkerin Tyröllä taltioidussa runossa mainitaan *Tuonen tunnikello* (SKVR IV2: 2462). Tällainen yksittäinen vaihtelu ei kuitenkaan todista, että tuntikkelosäe olisi Tukholmaa tuonpuoleistava.

Tukholmaan suuntautunut turkisten vienti saattaa puolestaan olla muistoina taustalla runoissa, joissa kettu valittaa sitä, että hänen pentueensa "Tu(k)hulmis on turkkiloina" (SKVR I2: 1778, 1179, 1180; I4: 354). Tukholma saattaa kuitenkin täälläkin vain symboloida kaukaista seutua, jonne ketunpentujen nahat olivat päätyneet. Alkusointu voi tässäkin tapauksessa selittää asian yhdistämistä Tukholmaan. Rukajärvellä taltioidussa versiossa Tukholmaa ei mainita lainkaan (SKVR II1: 106). Parissa karjalaisessa versiossa yhteys Tukholmaan on käynyt epämääräiseksi nimen muuntuessa muotoihin *Tukumassa* ja *Tukunmaissa* (SKVR I4: 2203, 2311). Tukholman katoamisen tai haalistumisen taustalla voi olla perinteenkannattajien tietoinen muuntelu tai heidän puutteellinen tietämyksensä kotiseutua kaukaisemmasta maailmasta.

Tukholman kanssa käytyyn turkiskauppaan viitataan mahdollisesti myös runossa tai loitussa, jolla yritettiin edistää lampaan villan kasvua; siinä mainitaan "Tukhulmista uuet turkit" (I4: 1727). Vaikka Tukholma esiintyy tässä tapauksessa tilanteessa, jossa pyritään kosketuksiin yliluonnollisen kanssa, Tukholman tuonpuoleistaminen jää vähäiseksi: se pysyy paikkana, josta voitiin saada konkreettisia hyödykkeitä. Myyttiseen Saaren neitoon liittyvässä perinteessä voidaan nähdä tulkintoja Tukholmasta tuonpuoleisena tilana, ja joskin tuonpuoleisuuden hahmottaminen aikalaiskokemuksena jää tulkinnanvaraiseksi. Useassa

runossa mainittu Saari voidaan nähdä viittauksena yhteen tai useampaan todelliseen Itämeren alueen saareen tai vesireitin kautta tavoitettavaan paikkaan, mutta kansanrunojen välittämässä mielikuvissa Saari saattoi olla meren ympäröimä myyttinen maailman keskus (Siikala 2012, 178–184).

Todennäköisesti runonlaulajilla ja heidän yleisöllään on ollut vaihtelevia käsityksiä Saaren tarkoitteesta sikäli kuin he pohtivat asiaa. Alkusoinnullisuus selittää paljolti sitä, miksi useissa Saaren neidon kosinnan kuvauksissa joko neitoon itseensä tai hänen kosijaansa viitataan käsitteellä ”Tuk(h)ulmin tuttavuus”. Esimerkiksi Soikkolan Uudessakylässä voitiin laulaa tai riimitellä näin: ”Saapika saaree sukkaa, Kiviseinii settiä, Narvan seinii nattoja, Tukulmii tuttavua?” (SKVR III1: 1225; variaatioita: III2: 1951; III3: 2728; IV1: 574, 1164, 1357, 1358; IV2: 1917, 2081; IV3: 4010; XV: 1054). Useimmissa tapauksissa Tukholman tuttavuus liitetään kosijaan, mutta joissain muunnelmissa se esitetään Saaren neitoa koskevana, kuten inkeriläisessä Ruitsan kylän taltioidussa versiossa, jossa kosijaksi on vaihtunut ”viekas Venäjän kuningas”: ”Et sie saa saaren neittä, Tukhulmin ett saa tuttavutta” (SKVR IV1: 1358). Jos Saari tarkoitti jotain tuonpuoleista paikkaa, Tukholmakin saatettiin mieltää tuonpuoleisen osaksi. Mutta säkeet voidaan tulkita myös viittauksiksi Itämeren alueeseen, jonka asukkaat kuuluivat Tukholman taloudelliseen ja poliittiseen vaikutuspiiriin ja olivat siten Tukholman ”tuttavia”, tekemisissä sen kauppiaiden kanssa ja Ruotsin kuninkaan alamaisia.

Kaikkiaan 18 runotekstissä Tukholmasta käytetään nimimuotoa *Tukurmi*, jota ei tavata vanhasta suomen kirjakiielestä ainakaan Tukholman nimenä (SKVR III1: 720, 1223, III2: 1297, 1301, 1412, 1611, 1979, 2172, 2843, IV1: 1164, IV2: 1804, 1919, 1936, 1941, 2002, XV: 1041, 1066, 1071). Kyse voi olla runokielelle tyypillisestä vaihtelusta, mutta *Tukurmi*-muoto voi kertoa myös siitä, että runonlaulaja ja hänen yleisönsä eivät välttämättä enää tällaisissa tapauksissa tienneet nimen tarkoitetta. Runojen *Tukurmi* on kuitenkin varsin samankaltainen kuin Tukhulmi, Tukkulmi tai Tukulmi, sillä sekin näyttyy kaukaisena paikkakuntana ja tavarantuonnin keskuksena. *Tukurmi*-muoto esiintyy kuitenkin aina runoissa, joille oli olemassa normaalikielisempiä nimiversioita sisältäviä toisintoja – käytännössä kyse on aina ilmaisusta ”Tukurmista saadut”, ”Tukurmin tuttavuus” tai ”Tukurmin tuntikello”. Näissä versioissa yhteys reaali maailman Tukholmaan vaikuttaa haalistuneen muttei kuitenkaan täysin katkenneen, koska runonlaulujen esittäjillä ja kuulijoilla oli ainakin teoriassa mahdollisuus kuulla kotiseudullaan myös standardikielisempiä versioita samoista runoista.

Tukurmi-muoto näyttää keskittyneen Inkerinmaalle, tarkemmin sanoen Narvan ja Pietarin väliselle alueelle, jossa sijaitsivat myös Soikkolan inkerikkojen kylät. Kuitenkin useimmiten tällä alueella esitetyissä runoissa Tukholmasta käytettiin aikakauden puhekieltä mukailevia muotoja. *Tukurmi* ei siis ollut täysin syrjäyttänyt normaalikielisempiä asuja, ja samakin runonlaulaja saattoi käyttää esimerkiksi sekä *Tukurmi*- että *Tukulmi*-muotoa esittämissään ja saman kerääjän taltioimissa eri runoissa (SKVR III1: 1225; III2: 1297). Emme tietenkään voi tietää, mielsikö Volmari Porkalle laulujaan esittänyt ”Kati, Kirilän nainen Tarinaisista” Tukulmilla ja Tukurmilla olevan tai olleen sama tarkoite.

Harvinaista lännessä taltioitua Tukholma-perinnettä edustaa Tyrväällä taltioitu loru tai hokema, joka alkaa näin: ”Huomenna tulee paljo vieraita, Ruotsista rukumeettari, Tukulmista tuhka pyssy, kuuron nolli, langon Lassi” (SKVR X1: 1318). Kaikkiaan kymmenestä säkeestä koostuva runo luettelee joukon ”vieraita”, joilla ei ole selkeää ajatuksellista yhteyttä toisiinsa. *Rukumeettari* viitanee johonkin mittautöitä ammatikseen tehneeseen

virkamieheen, ruotsiksi *mätare*, sikäli kuin taustalla ei ole ruotsin kielen ruukuntekijää tarkoittanut *krukmakare* tai *krukmästare*. Nykyruotsissa esiintyy sana *krukvätare* tarkoittamassa ainakin laitetta, jolla mitataan kankaan kestävyyttä ja väriensäilyvyyttä, mutta kyse on englannin *crockmeter*-termiin perustuvasta lainasta. *Tuhkapyssy* voisi olla tuhka-astia, sillä ruotsin *bössa* saattoi tarkoittaa paitsi pyssyä myös astiaa, joskin *tuhkapyssy* esiintyi myös karjalaisena sukunimenä ja ehkä haukkumasananakin (Nissilä 1975, 152; Vilkuna 1984, 803). Lorusssa mainittu Tukuhulmi esiintyy selkeästi paikkakuntana, joskin ehkä pelkästään vieraan paikan tai Ruotsin ja ruotsalaisuuden synonyyminä. Kyseessä voi olla osoitus arkisesta suomalaisesta ajanvieterunoudesta eli tarkoituksettomasta hulluttelevasta hokemasta, mutta siihenkin voidaan yhdistää mielikuva Tukholmasta tavaroiden, kuten keramiikan ja metalliesineiden valmistus- ja tuontipaikkakuntana.

Tukholma on riimin vaatimusten vuoksi pujahtanut myös Uudeltamaalta kerättyihin lastenloruihin. Niiden sisällössä on hieman vaihtelua, mutta ”perusajatus” on juuri tämä, minkä 68-vuotias Fredrika Wathén lateli Vihdissä vuonna 1915:

Kello yks, muna kyps.
 Kello kaks, korja laps.
 Kello kolme Tokholme
 Kello neljä yli seljän,
 Kello viis pata tiis,
 Kello kuus korja luus,
 Kello seittämän vellinkii keittämään,
 Kello kahreksan emäntä kauha käteen,
 Kello yhreksän väki ympärs mäkee.
 Kello kymmenen K . . . län Heikki kylpömään.

(SKVR XIV: 1831)

Lorun useassa muussakin versiossa Tokholmi on pantu rimmaamaan nimenomaan kello kolmen kanssa (XIV: 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1843). Kalevalamittaisissa runoissa Tukholma esiintyy siis usein alkusoinnun vuoksi, mutta lastenloruissa sen käyttöä selittää loppusointu. Lorun joissain toisoinnoissa esiintyy muitakin paikannimiä, mutta ne näyttävät olevan suomenkielisiä tai ainakin suomenkielistettyjä, kuten Lapinlahti ja Viiri. Fredrika Wathénin kertomassa versiossa on ilmeisesti ollut muistiinmerkitsijän mielestä sopimaton ilmaus lopussa, koska talon tai kylän nimi on jätetty kirjoittamatta kokonaisuudessaan. Joissain versioissa Tokholmi on ainoa paikannimi, joskin jää arvailujen varaan, tiesivätkö kaikki lapset, jotka lausuvat lorua tai kuulivat sen, mitä se oikein tarkoitti. Numerolorusta on kaiken kaikkiaan kymmeniä versioita, ja useimmissa Tukholmaan ei viitata lainkaan. Joihinkin versioihin se oli kuitenkin päässyt mukaan, arvatenkin innovatiivisten kansanrunoilijoiden tai aikuisten puheesta nimen napanneiden lasten oman aktiivisen sisällönkehittelyn myötä.

Suomussalmelta taltioidussa lastenlorussa on sitä vastoin vakavampi teema pohjalla, sillä siinä käsitellään vaimon kuolemaa. Lorusssa kertoja esittää ajatuksen, että ”Tokholmista toisin muijan” (SKVR XII1: 376). Säkeissä liikutaan myös Saksassa ja Venäjällä, ja Tukholma näyttää edustavan mainittujen paikannimien tavoin kertojan elinpiirin kannalta kaukaisia seutuja eikä välttämättä todellista paikkakuntaa. Sama ajatus tulee esiin Uhtuan Luomajärvellä taltioidusta runosta, jossa vaimonhakupmatkalta palaava nuorimies kertoo matkansa

onnistumisesta äidilleen näin: "Tämä on suatu Saksan mualta, Tämä on tuotu Tukulmista, Otettu oma emäntä" (SKVR I2: 983).

Tukholma esiintyy myös kreivi Jacob Pontusson De la Gardieen liittyvässä perinteessä (SKVR VII:2:1364). Suomalainen kansanperinne käytti hänestä usein nimitystä Laiska-Jaakko hänen johtamansa kuusi vuotta kestäneen Novgorodin kaupungin piirityksen takia (Syrjö 1997). Kansanperinteessä Laiska-Jaakko näyttäytyy niin aatelisherrana kuin ihmemiehenä, joka kykenee normaalista poikkeaviin asioihin. Näin on asianlaita myös Suistamolta kerätyssä runossa, jonka mukaan hän kykeni lähettämään pikaviestejä ilmoja pitkin "tuonne Tokholmii" ja sieltä takaisin (SKVR VII2: 1354). Tukholma on tässäkin runossa fyysisesti sivussa ja kaukana mutta kuitenkin selvästi totuudenmukaisesti valtakunnan keskuksen asemassa, mikä on yksi ruotsinkielisessä perinteessä esiin nousevista pääteemoista.

Suomen-, karjalan- ja inkerinkielinen kansanrunous ei siis varsinaisesti kuvaa reaali maailman Tukholmaa eikä sen asukkaita, mutta kun se mainitaan runoformuloissa lyhykäisesti, tavallisesti siis jonkin tavarahan määränä, se näyttäytyy pohjimmiltaan totuudenmukaisesti tärkeänä tavaravaihdon keskuksena, joka sijaitti runolaulajien kotiyhteisöjen kannalta kaukana. Suullisen perinteen Tukholma on etäinen mutta varsin arkinen ja enimmäkseen osa tämänpuoleista maailmaa. Se saatetaan mainita fantastisia elementtejä sisältävän kertomuksen yhteydessä, mutta yliluonnollisuus ja tuonpuoleisuus koskevat muita asioita, eivät nimen tarkoitetta itseään. Jätän tarkemmat vertailut toisen *tu*-alkuisen paikannimen eli Turun esiintymis- ja käyttöyhteyksistä toisille tutkijoille, koska Turku mainitaan kymmenien runojen asemesta sadoissa runoissa, mutta jo pintapuolisen silmäilyn perusteella voi todeta, että runojen Turku-kuva näyttää muistuttavan Tukholmasta esiin piirtyvää kuvaa tavarantuonnin keskuksena, kuten nyky-suomalaisen keskuudessa yhä hyvin tunnettu tupakkaruulan matkasta kertova kehtolaulu osoittaa. Ottaen huomioon kauppatavaroiden suuren ja tunnesidonnaisenkin merkityksen syrjäisten seutujen asujaimistolle esimodernissa todellisuudessa (Sundelin 2018), ei ole lainkaan hämmästyttävää, että kaupankäynnin keskuksat ovat jättäneet tavaroiden kautta itsestään muistijälkiä kaukaistenkin väestöryhmien kollektiiviseen tietoisuuteen. Näin selittyvät myös Tukholman esiintymiset mielikuvituksellisissa hokemissa ja loruissa: jopa tarkoituksettomalta vaikuttava lyhykäinen maininta perustuu viime kädessä siihen, että Tukholma on tavalla tai toisella ollut osa usean kansanihmisen maailmankuvaa.

Tukholma Suomen ruotsinkielisessä kertomaperinteessä: tuttu mutta erilainen

Vaikka ruotsinkieliset ovat olleet Suomessa aina vähemmistönä, suomalaista ruotsinkielistä perinnettä, jossa Tukholma mainitaan, on taltioitu enemmän kuin suomenkielistä: 190 erimittaista ja eri genreihin kuuluvaa tekstiä moniosaisessa *Finlandssvensk folkdiktning* -editiossa. Tukholma mainitaan editiossa hieman useamminkin, mutta se johtuu siitä, että jotkut perinnetallenteet on julkaistu kahteen otteeseen.² Käytännössä eri tarinatyyppien välille

2 Edition kategorioiden perusteella maininnat jakautuvat seuraavasti eri perinnelajien kesken: sadut (*sagor*) kuusi mainintaa, kulttuurihistorialliset tarinat (*kulturhistoriska sägner*) 58 mainintaa, historialliset tarinat (*historiska sägner*) 44 mainintaa, myyttilliset tarinat (*mytiska sägner*) 26 mainintaa, sananparret (*ordstäv*) 11 mainintaa, arvoitukset (*gåtor*) 12 mainintaa, laululeikit (*sångelekar*) yksi maininta, yliluonnolliset olennot (*övernaturliga väsen*) seitsemän mainintaa, ihminen ja eläimet (*människan och djuren*) yksi maininta, luontoa koskevat kansanuskomukset (*folkstro om naturen*) yksi maininta sekä leikit ja pelit (*lekar och spel*) 23 mainintaa.

samoin kuin tarinoiden ja satujen sekä myyttillisten tarinoiden ja yliluonnollisista olennoista kertovien tarinoiden välille on vaikea vetää jyrkkää rajaa, eikä se edes ole tarkoituksenmukaista tässä yhteydessä, jossa tarkastellaan suullisen perinteen välittämiä mielikuvia.

Tukholmaan liittyvien suullisen perinteen tuotteiden suurempi määrä kertoo suomenkielistä väestöstä tiiviimmistä ja läheisemmistä yhteyksistä Tukholmaan. Suurin osa Suomen ruotsinkielisestä väestöstä on asunut saaristossa ja rannikoilla ja ylipäänsä keskimäärin lähempänä Tukholmaa kuin ne väestöt, joiden keskuudesta suomenkielinen Tukholmaa koskeva perinne on kerätty. Vuorovaikutusta on edistänyt ensinnäkin yhteinen kieli, joskin murre-erojen vuoksi arjen puhetilanteissa osapuolten erilaiset maantieteelliset taustat ovat olleet konkreettisesti havaittavissa.

Yhteistä suomenkieliseen perinteen kanssa on se, että myös ruotsinkielinen perinne kuvaa Tukholmaa tavaravaihdon keskuksena. Ruotsinkielinen perinne antaa kuitenkin enemmän tilaa Tukholmaan viedyille tuotteille – suomenkielisessä perinteessä korostuivat Tukholmasta saatavat tuotteet. Tukholmaan vietävistä kauppatavaroista toistuu etenkin terva, mutta niiden joukossa on myös voita, traania, puuta ja savustettua lohta, jotka ovat kaikki historiallisista lähteistä todennettavia hyödykkeitä (FSFD IA.1, 481–483; IA.2, 198–199, 272; II.1.1, 199, 204–205, 214, 216, 280, 329, 357, 365, 372, 374–377, 384, 391, 417, 421, 423; II.2.2, 6, 122, 152, 304, 308–309; vrt. esim. Friberg & Friberg 1983). Maininnat ovat enimmäkseen peräisin tarinaperinteestä ja eräistä saduistakin.

Ruotsinkielisen perinteen suomenkielistä tarkempaa tavaravaihdon kuvausta selittää todennäköisesti se, että perinne on kerätty Tukholmaa maantieteellisesti lähempää kuin itäisen Suomen ja Karjalan sisäosissa tai Suomenlahden perukoilla. Useammalla ruotsinkielisellä perinteenkertojilla on myös ilmeisesti ollut suomenkielisiä enemmän yhteyksiä yliaalluueelliseen kaupankäyntiin ja ehkä henkilökohtaisiakin kokemuksia kauppamatkoista. Esimerkiksi Soikkolan Tukholma-perinnettä esittivät SKVR:n kirjausten valossa enimmäkseen naiset (ks. myös Timonen 2004). Tukholmasta saatavia tuotteita yksilöidään harvemmin, mutta niiden joukossa oli mausteita (FSFD II.3.2, 492–493, 495–496) samoin kuin hopeaesineitä ja kirkonkelloja (FSFD III.1.1, 277, 280). Pohjanmaalta on taltioitu seuraava kulttuurihistorialliseksi tarinaksi luokiteltu kertomus kirkontimpuri Ola Mattssonista:

Under Ola Mattssons tid voro ryssarna och roffade här i trakten. Ola brukade varje sommar resa till Stockholm med tjära och hade ett och annat med sig därifrån. Från en resa hade han hem med sig en silverbägare, som drog ett och ett halvt stop (FSFD II.1.1, 216).

Viittaus venäläisten ryöstöretkiin antaa ymmärtää, että Olan elinaika ajoitettiin isonvihan vuosiin 1700-luvun alkupuolelle. Vaikka muistiedon välittäjä, vuonna 1802 Oravaisissa syntynyt ja lukuisien kirkkojen interiöörin koristamiseen osallistunut Märten Lassus on antanut Olalle titteliksi *kyrkotimmerman*, Ola kuvataan sivutoimiseksi tervankeittäjäksi, joka laivasi – epäilemättä normaaleina rauhallisina vuosina – itse omaa tervaansa pääkaupungin markkinoille. Tukholmasta hän toi ”kaikenlaista”. Erityisen muistamisen ja maininnan arvoisena Märten Lassus piti hopeapikaria – ilmeisesti paitsi sen arvon myös sen ison koon vuoksi. Tukholma näyttäytyy siis paikkana, josta voitiin saada harvinaisia ja ihailtavia tavaroita (FSFD II.1.1, 494–495).

Toisen pohjanmaalaisen perimätiedon mukaan sieltä voitiin lahjoittaa suomalaisellekin seurakunnalle alttaritaulu (FSFD II3.2, 426). Sulvan kirkkoon liittyvä perinne oli kuitenkin väärässä, sillä komea alttarilaite ostettiin itse asiassa Hudiksvallin seurakunnalta (Appelgren & Rosenholm 1948). Virheellinen perimätieto kuvastanee Tukholman keskeistä asemaa: Sulvan pitäjän asukkaita miellytti ajatus siitä, että seurakunnan ylpeydenaiheen täytyi olla peräisin valtakunnan pääkaupungista. Sellainen perinne myös kohensi paikkakunnan omaa mainetta.

Yhdessä merkittävässä suhteessa ruotsinkielinen perinne eroaa selvästi suomenkielisestä: Tukholma ei jää vain kaukaiseksi paikaksi, vaan siellä myös käydään ja sieltä tullaan ja siellä kuljetaan. Suomen ruotsinkielisen perinteen piirtämä Tukholma-kuva on pitkälti hyvin konkreettinen paikka. Useimmat kauppatavaroihin liittyvät tarinat kuvaavat myös itse kauppatiekkoja, jotkut myös tukholmalaisia ja heidän kanssaan tapahtunutta vuorovaikutusta. Kauppamatkoihin liittyvä kokemusperäinen tieto välittyy toteamuksesta, että itätuuli kelpasi vain purjehdukseen Tukholmaan (FSFD VII4, 172). Maagisävyistä tai leikillistä kauppatiekkoihin liittyvää perinnettä edusti toteamus siitä, että takapuolen kutiaminen enteili hyviä voikauppoja Tukholmassa. Sanonta oli laajalle levinnyt, ja Tukholman tilalla voitiin mainita Kristiinankaupunki, Naantali, Porvoo tai Turku (FSFD VII3, 34).

Talouskeskuksen ohella Tukholma näyttäytyy ruotsinkielisessä satu- ja tarinaperinteessä poliittisena keskuksena eli valtakunnan pääkaupunkina. Siellä on ensinnäkin kuningas (FSFD IA.1, 471, 493–494; IA.2, 126; IB.2, 33–34; II1.1, 157; 204; II2.2, 77, 91, 139, 295–297, 304, 308–309; IV, 13). Toisinaan, joskin harvoin, mainitaan Tukholman yhteydessä prinssi tai prinsessa (FSFD II1.1, 45; II2.2, 303), valtiopäivät (FSFD II:1:1, 157), vuorikollegio (FSFD II1.1, 381) hoviväkeä (FSFD II1.1, 157; II2.2, 304) sekä herroja, jotka voivat olla petollisia (FSFD II2.2, 122). Useassa tarinassa käsitellään myös perinteistä kuninkaissa käyntiä eli rahvaan edustajien vierailua kuninkaan luona esittämällä valituksia tai vetoamuksia (FSFD II1.1, 131–132, 269–270, 445; II2.2, 297, 307–308, 339). Pääkaupunkimaisuuden kuvaa vahvistaa sekin, että Tukholma, varsinkin sen kadut, toimivat useassa kertomuksessa paikkoina, joissa eri puolilta valtakuntaa tulleet voivat kohdata toisiaan (FSFD II1.1, 49; II2.2, 46, 265; II3.2 500–501, 516). Tukholman luonne keskuspaikkakunta välittyy kaiken kaikkiaan monella tavalla, myös siten, että se on paikka, jonne sodassa otetut vangit kuljetetaan (FSFD II2.2, 8, 57, 72, 86, 91, 122, 138–139, 163–164, 308–309, 328–329). Kuitenkin Tukholmaan suoraan kytkeytyvä elementti jää useimmissa näissä tarinoissa ja saduissa lyhyen maininnan varaan aivan samoin kuin suomen-, karjalan- ja inkerinkielisessä perinteessä.

Myös sananparsiperinne välittää samaa mielikuvaa kaupungin ylipaikallisesta yhteiskunnallisesta merkityksestä, sillä useilta paikkakunnilta on tallennettu sanonta, joka voidaan suomentaa seuraavasti: ”Kun Tukholmassa hakataan, lastut lentävät tänne”. Sanonta voitiin esittää arvoituksena, jolloin oikea vastaus koski Tukholmasta lähetettäviä kirjeitä tai rahalahetyksiä, joita meren taakse töihin menneet lähettivät kotiväelleen (FSFD IV, 156, 165).

Tukholma yhdistyy saduissa ja tarinoissa myös mielikuviiin elämäntyylisiä, joka poikkeaa kotona totutusta: siellä on hienoa mutta kallista (FSFD II1.1, 184), maalaiset tulevat siellä huijatuiksi (FSFD IA.2, 198–199) ja siellä voidaan viettää huikentelevaista elämää (FSFD IA.1, 479–481; IB.2, 87–88). Siellä voi sanontojen mukaan kohdata niin hienon mamsellin kuin huorankin (FSFD III, 282). Siellä on vapaamuurareitakin (FSFD II1.1, 156). Tukholmassa tiedetään koetun tulipaloja, mutta toisaalta siellä on myös vaurautta, kuten Laiska-Jaakon

upea talo, jossa on paljon ikkunoita – yksi esimodernin vaurauden ilmiäsuista (FSFD II1.1, 186; II2.2, 328–329). Toisaalta kaupungissa on kerjäläisiäkin (FSFD IB.2, 33–34). Näiden mielikuvien taustalla saattaa piillä matkoilla nähtyä ja eteenpäin kerrottua. Joissain tarinoissa tuodaan saksalaisten, saamelaisten ja puolalaistenkin hahmojen kautta esiin Tukholman monikulttuurisuus (FSFD IA.2, 272; II1.1, 152; II2.2, 7; II3.2, 427–428, 500, 516). Varmastikin saariston ja rannikon kylistä tulleiden silmissä Tukholma oli kovin erilainen paikka, mutta vaikka tällaiset kuvaukset voidaan tulkita toiseuttaviksi, ne piirtävät kohteestaan varsin realistisen kuvan. Kielteisiä tai moraalikäsitteitä haastaneita elementtejä sisältäviä kuvauksia on voinut olla enemmänkin, mutta varhaiset perinteenkerääjät ovat voineet jättää ne taltiointiensa ulkopuolelle.

Kuitenkaan Suomen ruotsinkielinenkin perinne ei sisällä ainuttakaan tallennettua, joka antaisi Tukholmasta pitkän ja yksityiskohtaisen kuvauksen. Muutamassa tarinassa muistellaan kuitenkin Tukholmaan liittyviä silloisen lähihistorian poliittisia tapahtumia eli Kustaa III:n murhaajan Jacob Johan Anckarströmin vuonna 1792 tapahtunutta teloittamista ja valtaneuvos Hans Axel von Fersen vuonna 1810 tapahtunutta kuolemaa hurjastuneen väkijoukon käsissä (FSFD II2.2, 316–317). Varsinkin nämä kertomukset ovat siis varsin myöhäistä alkuperää, ja niiden päähuomio on niiden kuvaamisessa tapahtumissa, joille Tukholma on vain näyttämö.

Tarina- ja satuperinteessä on myös ohimeneviä, historiallisesti paikkansapitäviä mainintoja Tukholman myös kulttuurin, koulutuksen ja tieteiden keskuksena: siellä on kirjapaino (FSFD II1.1, 189), siellä on opiskelijoita ja runoilija Bellman (FSFD IA.2, 198–199), siellä koulutetaan rokottajia (FSFD II1.1, 52), siellä saattaa valmistua rätäliksi (FSFD II2.2, 316), siellä voi luoda sotilasuraa (FSFD IA.1, 479–481 = II2.2, 47) ja siellä parannetaan sokeita (FSFD II1.1, 448). Viime mainituksessa tapauksessa tarkoitettiin mahdollisesti kaihileikkauksia, joita Tukholmassa suorittivat kaupungissa asuvat tai vierailevat ulkomaista alkuperää olevat silmälääkärit eli *oculistit* (Lindberg 2017, 38–47).

Useassa tarinassa muistellaan Tukholman ja Suomen eri seutujen välisiä muuttoliikkeitä (FSFD II1.1, 53–54, 58, 200, 202–204, 435–436; II2.2, 7). Myös Tukholman rooli suomalaisten eri sotien aikaisena pakopaikkana muistettiin (FSFD II2.2, 19, 29, 91). Tukholma muistettiin myös paikaksi, josta tuotiin Suomeen viljaa katovuosina (FSFD II2.2, 281). Näiden tarinoiden taustalla tavataan historiallinen Tukholma ja sen Suomeen ulottama taloudellinen ja yhteiskunnallinen vaikutus.

Suomen ruotsinkielisissä perinnetalenteissa – etenkin tarinoissa, mutta myös joissain saduissa ja sanonnoissa – mainitaan jopa yksityiskohtia Tukholman kaupungista: kuninkaan linna (FSFD IA.2, 126; IB.2, 33–34; II1.1, 5, 204; II2.2 307; III, 283) Suurkirkko (FSFD III, 274) Jaakobin kirkko (FSFD II3.2, 100), nimeämätön tori (FSFD IA.2, 198–199), Tukholman virta (FSFD III, 269; VII1, 295–296), sataman edessä oleva ankkuroitumispaikka (FSFD II3.2, 116–117, 218), Skeppsbron eli satama, jonne monet laivat ankkuroivat (FSFD III, 53), lastentalo eli eristämislaitos löytölapsille ja rikoksiin syyllistyneelle nuorisolle (FSFD II1.1, 157) ja raastuvanoikeus, joskin raatihuoneeseen viitataan maaseudun oikeuskäytäntöihin kuuluvalla sanalla *tingsstället* eli 'kärjäläpaikka' (FSFD II1.1, 205). Siellä liikutaan kaduilla (FSFD II3.2, 496, 501), ja siellä kuullaan kirkonkellojen ääntä (FSFD II1.1, 417). Lisäksi siellä on kauppoja, joissa voi tehdä ostoksia (FSFD II1.1, 468; II3.2, 465; VII1, 164, 247, 680–681). Tukholman suomalaista kirkkoa ei kuitenkaan mainita ollenkaan, ja sama koskee kaupungin suomalaista seurakuntaa, joka

oli olemassa viimeistään vuodesta 1533 alkaen. Seurakunta oli vuodesta 1741 alkaen virallisesti kaksikielinen (Murray 1954, 8, 136). ”Suomalaisen tilan” puuttuminen Tukholma-kuvauksista viittaa siihen, että kaupungissa tarjolla olleet hengelliset aktiviteetit eivät mainittavasti koskeneet eivätkä koskettaneet sitä väkeä, joka lähti käymään Tukholmassa.

Näissä ruotsinkielisissä taltioinneissa Tukholma näyttäytyy todellakin kaupunkina. Silti tällaiset paikallisen kaupunkirakenteeseen ja topografian yksityiskohtiin liittyvät maininnat jäävät satunnaisiksi ja perinteen keruualueita ajatellen maantieteellisesti hajanaisiksi. Harva tarina mainitsee useamman kuin yhden topografisen yksityiskohdan. Tarinat eivät siis todista siitä, että rannikoiden ja saariston väestö olisi kokonaisuutena ottaen tuntenut kaupunkia kovinkaan hyvin vaan että Tukholmaan oli yhteyksiä, joiden kautta kaupunkitilaa koskevat tiedonmuruset saattoivat levitä eri puolelle Suomea, käytännössä saaristoihin ja rannikoille.

Epäsuhtaista tietämystä Tukholmasta ilmentävät sanonnat, joissa suomalainen julistaa omistavansa Tukholman tai sen linnan tai joissa hän kertoo, ettei tunne niitä, jotka omistavat koko kaupungin ja joita parhaillaan haudataan (FSFD III, 283). Vaikka kaupungin tuttuuden tai vierauden kokeminen vaihtelee niin sanonnoissa kuin varmasti tosielämässäkin, kokonaisuutena ottaen ruotsinkieliset kuvaukset ovat yksittäisiä yksityiskohtia mainitessaankin suomenkielistä, enimmäkseen kauppatavaroihin keskittyvää perinnettä tarkempia. Tukholma-tietämykseen liittyvät tiedonmuruset olivat todennäköisesti peräisin niin Tukholmassa käyneiltä kuin sieltä saapuneilta.

Käsitys Tukholmasta kulttuurin keskuksena tulee esiin ilmeisen laajalle levinneestä sanonnasta, jonka mukaan sika pysyy sikana, vaikka sitä käytettäisiin Tukholmassa (FSFD III, 157–158). Joissain versioissa Tukholman tilalla on Tallinna, Riika, Saksa tai Hollanti. Samoin kuin suomenkielisessä kansanrunoudessa myös Suomen ruotsinkielisessä suullisessa perinteessä Tukholma saattoi rinnastua johonkin toiseen paikkaan. Kaikki nämä paikat, Tukholma mukaan lukien, näyttäytyvät sikaa koskevan sanonnan eri versioissa kultivoituneen tilan synonyymeinä. Samalla sananparren kuulijaa muistutetaan, että vierailu sellaisessa tilassa ei riitä tekemään ketään yhtään paremmaksi. Ehkä kotona pysyneet halusivat tuollaisilla tokaisuuilla hillitä Tukholmassa ja muualla kauempana käyneitä rehentelemästä kokemuksillaan ja näkemällään. Mielikuva Tukholmasta sivistyneenä tilana tulee esiin myös sanonnasta, jonka mukaan kenenkään ei pidä matkata Tukholmaan kiukunpuuskan jälkeen (FSFD III, 73).

Suomen ruotsinkielinen tarinaperinne keskittyi toisinaan Tukholman omaan historiaan. Erään tarinan mukaan Odin ”kuoli Tukholmassa” (FSFD II1.1, 249). Maininta tuskin tarkoitti konkreettista uskomusta Tukholmasta aasajumalan kuolinpaikkana, vaan liittyy aikalaiskäsityksiin Ruotsin kristillistämisestä. Kyseisen Turunmaalta taltioidun tarinan mukaan Odin oli palaamassa Tanskan kautta Saksasta Ruotsiin, kun hän sai kiven reiteensä. Hänet kuljetettiin Tukholmaan, ja siellä hän kuoli. Keski-aikeisten oikeuspöytäkirjojen valossa Tukholman seudulla oli yksittäisiä Odinin palvoja vielä ainakin 1400-luvun lopulla (Mitchell 2011, 197, 287). On ymmärrettävää, jos valtakunnan pääkaupunki myöhemmässä kansanomaisessa historia-kuvassa yhdistyi esikristillisten uskomusten kuihtumiseen.

Hiittisissä ja Turunmaalla taltioidussa parissa tarinassa käsitellään Tukholman varhaishistoriaa selittämällä kaupungin nimen alkuperä kansanetymologisesti rantaan ajelehtineella tukilla (ruotsiksi *stock*) (FSFD II1.1, 5). Tarinat saattavat toistaa Ruotsissa kehittynyttä perimätietoa (Vikstrand 2016, 194). Ne oli varmaankin omaksuttu kanssakäymisessä ruotsalaisten

kanssa, joskaan ei välttämättä Tukholmassa – mielikuvia ja tietoja ovat voineet levittää myös Tukholmasta ja Ruotsista Suomeen muuttaneet. Tukholmaa koskettaneiden sotien muisto tulee esiin kertomuksissa, joissa esiintyy Tukholmassa syntynyt sotasankari tai kaupungissa asuva sotaveteraani (FSFD II2.2, 165, 265). Venäjän laivaston Ruotsin rannikoilla ja Tukholman saaristossa suuren Pohjan sodan aikana toteuttamat hävitysretket saattavat heijastua tarinasta, jossa mainitaan venäläisten uhanneen polttaa Tukholman, vaikka maininta yhdistetäänkin keskiajalle, Viipurin pamauksen aikoihin (FSFD II2.2, 329).

Ruotsinkielisen perinteen joukossa on myös kansantarinoita, joissa meren yli tapahtuva yhteydenpito saa yliluonnollisia sävyjä: Suomen rannikko- tai saaristopitäjässä asuva noita vieraillee päiväselään tai jopa useita kertoja päivässä Tukholmassa ostoksilla tai muilla asioilla (FSFD II1.1, 465; II3.2, 495–496; VII1, 164, 247), seinälle ripustettu miekka alkaa vavahdella ja ilmoittaa siten Tukholmasta saapuvan pian kaksintaisteluhaasteen (FSFD II2.2, 351; II3.2, 571) tai muutto Tukholmaan epäonnistuu, koska kotiseudulle jäänyt asukas tuottaa magian avulla muuttaneille harmia (FSFD II3.2, 521). Tällaisten tarinoiden vaikuttavuus perustui tietoon Tukholman kaukaisesta ja merentakaisesta sijainnista. Samalla ne siirsivät arkielämän Tukholman sfääriin, jossa oli mahdollista kohdata tuonpuoleinen.

Yliluonnollinen kohdataan myös eräissä Jacob Pontusson De la Gardien liittyvissä tarinoissa. Niiden mukaan hänellä on, kuten edellä jo todettiin, Tukholmassa upea talo (FSFD II2.2, 328–329), hän rakennuttaa Jaakobinkirkon ja petkuttaa paholaista (FSFD II3.2, 100), hän ratsastaa pirulta saamallaan hevosella ilmojen halki Tukholmaan (FSFD II3.2, 503), hän neuvoo sanansaattajalleen tavan, jolla tämä voi karauttaa hetkessä ratsullaan Tukholmaan (FSFD II3.2, 503) ja hän pelastautuu venäläisten käsistä noidutulla laivalla Tukholmaan (FSFD II3.2, 503). Kreivi Jacobista käytetään Suomen ruotsinkielisessä perinteessä myös sellaisia nimimuotoja kuin Laiska-Jakob tai Lajska-Jak(o), mikä viittaa suomenkielisiin vaikutteisiin. Laiska-Jaakko-perinteessä yliluonnollinen liittyy kuitenkin enemmän päähenkilöön kuin tapahtumapaikkaan, ja lisäksi näissä tarinoissa liikutaan enimmäkseen muualla kuin Tukholmassa.

On myös useita tarinoita, joiden kokijoina ovat tavalliset ihmiset ja joissa ei varsinaisesti liikuta Tukholmassa, mutta kaupunkiin liittyvä merimatka toimii taustana jonkin yliluonnollisen olennon kuten pirun tai vedenhaltijan ilmestymiselle (FSFD II3.2, 116–117, 218, 352–353, 493–494, 520; VII1, 296, 680). Kippari ei aina ota mukaan pyrkivää vapaamatkustajaa kyytiin, mutta yhdessä tarinassa naispuolinen vedenhaltija onnistuu pääsemään Tukholmaan ostoksia tekemään (FSFD VII1, 681). Yhdessä tarinassa kummittelu lakkaa, kun vainajan – naisen – haetaan haetaan Tukholmasta kummituksen kaipaama asia – mikä, sitä tarina ei yksilöi (FSFD VII1, 247). Tukholman maine tavaravaihdon keskuksena on Suomen ruotsinkielisenkin väestön perinteessä siis vahva, jopa siinä määrin, että noidot, vedenhaltijat ja vainajatkin haluavat kaupungissa tarjolla olevia tuotteita. Tukholma liittyy näissä tarinoissa tuonpuoleiseen meren ylittävän matkan ansiosta. Molemmat – sekä matka että meri – voitiin eri kieliyhtymien perinteessä yhdistää tuonpuoleisiksi tiloiksi (Siikala 1992, 250–267; Tillhagen 1997, 202–241).

Tukholman lähiympäristöstäkin annetaan satu- ja tarinaperinteessä hajanaisia tietoja, jotka liittyvät Suomesta Tukholmaan ja sen ohi Mälarenille kulkeneeseen purjehdusreittiin. Paikoista mainitaan Mälaren (FSFD II1.1, 5), Djurgårdenin saari (FSFD II2.2, 297), Tukholman saaristo ja siellä olevat kartanot (FSFD II3.2, 25) samoin kuin saaristoon kuuluvat ”Höyhensaaret”,

ruotsiksi Fjäderholmarna, joihin sadussa liitetään Nukkumatti-perinne (FSFD IA.1, 482–483). Eräässä perinnetallenteessa mainitaan lisäksi Tukholman luoto, Stockholms kläpp. Sekin sijaitti Tukholmaan johtavan merireitin varrella, mutta kaukana, sillä se tarkoitti Kökarin saareen kuuluvaa kallioista niemeä (FSFD II1.1, 342; Namnledslexikon). Oletettavasti kaikki nämä tiedot saatiin merenkulkijoilta. Nukkumatti ja saaristolaiskartanossa tapahtuneeksi väitetty kummittelu tuovat merireitin varrelle yliluonnollisen vivahteita, mutta niiden yhteys Tukholmaan jää kuitenkin etäiseksi.

Paljon värikkäämpiä ovat ne tarinat, jotka selkeästi toiseuttavat Tukholmaa mainitsemalla siellä asuvia poikkeuksellisia asukkaita. Heidän joukossaan on Tukholmassa asuvia ennustajia ja loitsimistaitoisia naisia, joilta saa esimerkiksi tietoa kadonneista arvoesineistä tai jotka antavat merenkävijöille noiduttuja solmuja. Viime mainittujen hallitaan tuulia, ja niiden turvin laiva voi joskus kulkea meren poikki ennätysajassa (FSFD II3.2, 442–443, 491–492; VII1, 164, 247, 584, 604–605). Tukholmassa tiedetään todella asuneen sellaisia ihmisiä, jotka elätivät itseään kansanparantajina ja loitsijoina. Useimmat olivat ilmeisesti naisia, ja joukossa oli suomalaistaustaisiakin (Lamberg 2019, 157–175). Myös väitetty tuulten hallitseminen noiduttujen solmujen avulla on nimenomaan suomalaisiin liitetty mielikuva, joka oli levinnyt laajalle esimodernissa Euroopassa (Moyné & Kime 1981; Toivanen 1995). Siitä kertoo muun muassa Olaus Magnus *Pohjoisten kansojen historiassaan* vuodelta 1555, joskin hän leimaa käsitykset taikaukoksi (Olaus Magnus 1555, 119). Suomen ruotsinkielisessä perinteessä asetelma voitiin kuitenkin kääntää päinvastaiseksi eli itseän kohdistetut mielikuvat suunnattiinkin toisaalle, vieläpä periferian asemesta keskustaan.

Eräiden tarinoiden mukaan Tukholman kaduilla tai liepeillä liikkuu ja asuu myös olentoja, jotka näyttävät ihmisiltä mutta jotka kuuluvat tavalla tai toisella yliluonnolliseen sfääriin. Esimerkiksi ahvenanmaalainen merenkävijä kuulee Tukholman kadulla tuntemattoman miehen kertovan toiselle olleensa Ahvenanmaalla korjaamassa hamppusatoa. Kotiin palatuaan merenkävijä havaitsee pyörremyrskyn vieneen kaiken hampun maakunnasta (FSFD II3.2, 496; ks. myös II3.2, 501; VI:1, 295–296). Näiden lisäksi kolme eri tarinaa esittää, että Tukholmassa asuu lappalaisia eli saamelaisia, jotka kuvataan stereotyyppisesti noitaitoisiksi (FSFD II3.2, 427–428, 500, 516). Nämä tarinat ovat kiinnostavia, koska saamelaisten olemassaolosta esimodernin ajan Tukholmassa on hyvin vähän tietoja (Nordin 2017). Tarinat eivät tietenkään ole todiste saamelaisten läsnäolosta, mutta ilmentävät osaltaan Tukholma-kuvaan liitettyä yliluonnollisen sävyä: Tukholma on paikka, jossa myös kaukaisen Lapin myytinen noitus voi olla läsnä.

Suomenkielisten lapsien tavoin myös Suomessa asuvat ruotsinkieliset lapset saattoivat riimitellä Tukholmasta. Tukholma oli ensinnäkin paikka, jonne leppäkerttua maanitellaan lähtemään. Joissain versioissa sitä pyydetään näyttämään lorun esittäjälle tie Tukholmaan (FSFD VIII, 119–121). Tukholma esiintyy siis matkan takana hämmöttävänä paikkana, joka ei sijaitse ihan lähellä. Mutta Tukholma mielletään yltäkylläisyyden paikaksi: leppäkerttu saa siellä ruokaa, vaatteita tai ison voileivän. Lasten perinne siis mukailee aikuisten kertomaa.

Joissain loruissa, joissa hassutellaan lukusanoilla ja ilmeisesti opetellaan laskemista, mainitaan Tukholma, esimerkiksi tyyliin: ”När jag gick på Stockholms gata, hörde jag en klocka slå. Huru många slog hon då?” (FSFD VIII, 819–820). Yhdessä versiossa kuljetaan ”Tukholman sillalla” ja löydetään reikäinen kenkä (FSFD VIII, 826). Miljöokuvaus on niukkaa, mutta silti tarkempaa kuin suomenkielinen loruperinne ja Tukholma näyttyy selkeästi kaupunkina.

Tosin riimillisen ilakoinnin myötä sisältö voi muuttua nopeasti maalaismaiseksi. Näin on esimerkiksi lorussa, jossa ollaan ensin kulkevinaan Tukholman kadulla ja löydetään piparakku, joka sekin oli esimodernin urbaanin kulttuurin tuote (Lönqvist 1997, 60–61), ja ajautaan yhteenottoon talonpojan kanssa ja poltetaan tämän lato (FSDF VIII, 780).

Yhdessä leikissä voitiin lapsi ”viedä Tukholmaan” tarttumalla häntä – ilmeisen vaarallisella tavalla – päästä ja nostamalla hänet lattialta (FSDF VIII, 127). Nostamalla siirtäminen kuvaa epäilemättä matkantekoa. Tikulla voitiin pelata arvauspeliä, jossa voittajan katsottiin pääseen Tukholmaan (FSDF VIII, 955–956). Tukholma näyttäytyy siis kaukana hämmöttävänä maalina. Oli myös ulkona leikittävä leikki, jossa hyödynnettiin kaupunkien kuten Tukholman ja Helsingin nimiä (FSDF VIII, 613–614). Tukholma mainitaan myös eräissä leikkimielisissä kompakysymyksissä ja arvoituksissa, joiden avulla on arvuuteltu esimerkiksi sanoissa esiintyviä kirjaimia (FSDF IV, 274–275, 291, 297). Ruotsinkielisessä lastenperinteessä Tukholma-kuva näyttäytyy suomenkielistä lastenperinnettä moniulotteisempana, joskaan alaikäisten leikkijöiden ja riimittelijöiden omista mielikuvista ja topografisesta ymmärryksestä ne eivät kerro mitään varmaa.

Suullisen perinteen Tukholma-kuvan sisäiset eroavaisuudet

Taltioitu perinne ei kuitenkaan ole sama asia kuin se kansanperinne, jonka aikalaiset tunsivat satoja vuosia sitten. Kerättyjen kokoelmien sisältöihin on vaikuttanut paljon se, mitä on kerätty ja haluttu merkitä muistiin. Ero tässä artikkelissa analysoidun itämerensuomalaisen ja ruotsinkielisen perinteen välillä on kuitenkin niin ilmeinen, ettei sitä voi selittää pelkästään erilaisilla perinteenkeruutavoitteilla.

Suomen-, karjalan- ja inkerinkielisen perinteen antama kuva esimodernin ajan Tukholmasta on sikäli yhtenäinen, että Tukholma näyttäytyy tavaroiden, etenkin kauppatavaroiden, paikkana. Kaupunkia kuvataan oikeasuuntaisesti myös valtakunnan keskuspaikkakunnaksi. Tukholmalla on siis ollut yli paikallinen ja idän suunnalla ylijäräinen merkitys. Mutta Tukholma jää myös taustalle, poissa pysyväksi kaukaiseksi paikaksi, joka vain määrittää puheena olevia tai oikeammin ohimennen mainittuja asioita. Tukholmaa koskeva suomen-, karjalan- ja inkerinkielinen perinne liittyykin suurella määrällä kauppayhteyksiin ja kauppatavaroihin, eivätkä perinnetallenteet kuvaa Tukholman asukkaita – eivät edes tukholmalaisia kauppiamiehiä. Kauppatavaroiden vastaanottoa koskevassa on korostettu tavaravaihdon kaksijaakoista merkitystä esimodernien paikallisyhteisöjen asukkailla: toisaalta monet tavarat olivat haluttuja, varsinkin sellaiset, joita väestö ei kyennyt itse valmistamaan tai hankkimaan, mutta kauppiamiehiä saatettiin vierastaa, etenkin jos he puhuivat vierasta kieltä ja jos heidän kulttuurinsa tai etninen taustansa muutenkin poikkesi paikallisyhteisölle tutuista piirteistä (Ahlbeck 2018; Sundelin 2018; Wassholm 2018). Tukholmaa koskevasta perinteestä voi päätellä, että tavaroiden tuojat – ainakin jos he olivat ruotsalaisia – jäivät muita kieliä puhuvien väestöjen keskuudessa etäisemmiksi kuin Tukholman kautta tuodut tavarat. Asia selittyy kielieroilla, jotka hankaloittivat tavaravaihdon osapuolten välistä suoraa vuorovaikutusta.

Myös perinteenlajit ovat vaikuttaneet tallenteiden sisältöihin. Suomen-, karjalan- ja inkerinkielinen Tukholma-perinne on keskittynyt lähes yksinomaan kalevalamittaiseen runo- ja lauluperinteeseen, kun taas Suomen ruotsinkielinen perinne painottuu proosamuodossa tallennettuihin kertomuksiin. Ruotsinkielisten perinnetallenteiden joukossa on paljon historiallista muistelua ja tarinointia, joka jo lähtökohtaisesti liittyy niiden välittämän

Tukholma-kuvan lähemmäksi todellista Tukholmaa. Mikään ei tietenkään estänyt suomea, karjalaa tai inkeriä puhuvaa väestöä kertomasta ja laulamasta nimenomaan Tukholmasta. On mahdollista ja todennäköistäkin, että ainakin rannikoilla ja läntisissä osissa Suomea suomenkielisessä perinteessä kuvattiin Tukholmaa tarkemmin kuin enimmäkseen kauempana idässä taltioitu kansanrunouspainotteinen perinne antaa ymmärtää. Jää arvailujen varaan, onko siinä perinteessä ollut enemmän toiseuttavia ja tuonpuoleistavia elementtejä kuin itäisessä kansanrunoudessa.

Kalevalamittaan puetussa perinteessä tavaroiden ja ilmiöiden kytkemistä Tukholmaan selittää ennen kaikkea kerrontatekniikkaan kuuluva alkusoinnullisuus – Tukholman mainitseminen oli siis enemmän osa formulaa eli runomuotoisen kerrontatekniikan sanelemaa kuin varsinaista paikkakunnan ja sen merkityksen kuvausta. Tukholma symboloikin ennen kaikkea kaukaista seutua ja rinnastuu toisinaan muun muassa Viroon tai Saksaan. Kuitenkin miltei aina riimeistä on löydettävissä realistinen ajatuksellinen yhteys tämänpuoleiseen todelliseen Tukholmaan: kaupunki näyttäytyy luksustavaroiden ja eksoottisten kauppatavaroiden ja kulttuurituotteiden hankintapaikkana, jollainen se on ollut koko historiansa ajan. Lähimmäksi tukholmalaisia tullaan niissä runoissa, joissa mainitaan ”Tukholman tuttavat” tai ”Tukholman laivat”. Inkerinmaan tiettyihin osiin keskittynyt Tukurmi-perinne samoin kuin suomenkieliset lastenlorut kertovat mahdollisesta Tukholma-yhteyden hämärtymisestä, mutta Tukurminkin taustalla hämmöttävät samanlaiset mielikuvat kuin mitä liitettiin Tukholmaan.

Suomen ruotsinkielinen perinne kuvaa Tukholmaa enemmän ja tarkemmin, myös kaupunkina ja paikkakuntana, ja samoin se kuvaa joskus myös Tukholman asukkaita. Jopa ruotsinkielinen lastenloruperinne antaa Tukholmasta enemmän tietoja kuin suomenkielinen. Asiaan vaikutti varmasti se, että suurin osa suomen-, karjalan- ja inkerinkielisestä perinteestä on taltioitu itäisillä alueilla, jotka kuuluivat enemmän Tallinnan ja Pietarin vaikutuspiiriin (Friberg 1983 & 1983, 313; Sandström 1990, 267). Osa alueista, joilta suomensukuinen perinne on kerätty, on ollut myös jo ennen nykyhetkeä valtiollisen rajan takana, mikä sekin on aika ajoin pitänyt Tukholman vaikutuksen etäisempänä kuin Ahvenanmaalla tai Pohjanmaalla. Inkerinmaalla sijaitseva kertovan runouden pääosin inkeröiskielinen keskus Soikkola orientoitui kulttuurisesti Viroon (Harvilahti 1992, 18).

Kuitenkin Suomen ruotsinkielinenkin perinne jättää Tukholman taustaksi. Lukuun ottamatta muutamia sanontoja ja lyhyitä selontekoja Tukholman nimen taustasta ruotsinkieliset perinnetallenteet eivät koskaan keskity Tukholmaan sinänsä, vaan kerronnan päähuomio keskittyy muihin teemoihin. Tukholma on tilana enemmän läsnä kuin suomen-, karjalan- ja inkerinkielisessä perinteessä, mutta silti se on vain tila, jossa toiminta tapahtuu tai johon osa toiminnasta liittyy; sitä ei varsinaisesti kuvata, vaikka kerronta sisältääkin sitä koskevia tiedonmurusia.

Suomen ruotsinkielinen väestö näki suomenkielisiä ja karjalaisia ja inkerinmaalaisia useammin Tukholman tai Tukholmaan liittyvän matkan tilana, jossa oli mahdollista päästä yhteyteen yliluonnollisen kanssa. Itämerensuomalainen perinne saattoi mainita Tukholman yliluonnollisten elementtien yhteydessä, mutta Tukholman toiseus ja tuonpuoleisuus jäivät kuitenkin haaleiksi – Tukholma ei esimerkiksi sijaitse Tuonen joen takana, ei pimeässä Pohjolassa eikä edes Saaressa, vaikka Saaren neito tai hänen kosijansa kuvataankin ”Tukholman tuttavaksi”. Myöskään Suomen ruotsinkielinen perinne ei liitä Tukholman sijaintia osaksi myyttistä topografiaa, mutta on selkeämmin tuonpuoleistavaa liittäessään Tukholmaan

myös kuvitelmia noitaitoisista asukkaista. Suomen-, karjalan- ja inkerinkielinen perinne piirtää Tukholmasta paljon arkisemman kuvan: eksotiikka liitettiin sieltä saataviin tuotteisiin, mutta materiaalien hyödykkeiden ansiosta Tukholma itsessään näyttäytyy useammin osana tämänpuoleista normaalimaailmaa. Asetelma voi vaikuttaa hämmäntävältä, sillä olisi luontevampaa odottaa kulttuurierojen ja maantieteellisen välimatkan perusteella päinvas- taista (Blanks 2019).

Toisaalta esimoderneja identiteettejä määrittäjä alueellisuus ja paikallisyhteisöihin kuulumi- nen. Keith Snell on luonnehtinut esimodernia yhteisöllisyyttä ”paikallisksenofobian kult- tuuriksi”, jolle oli tyypillistä vierastaminen – ei vain vierasmaalaisten, vaan ylipäänsä toisilta paikkakunnilta tulevien pitäminen poikkeavina ja potentiaalisesti vaarallisina (Snell 2003). Suomalaisessa perinteessä tämä näkyy lievimmillään kölleinä eli tokaisuina ja kertomuksina, joilla jo naapurikylän asukkaita voitiin kuvata omasta viiteryhmästä poikkeaviksi ja muuten- kin erilaisiksi (Rasku 1988; Mäkinen 2007). Paikan tuttuus voikin johtaa sen toiseuttamiseen. Tukholman tapauksessa rannikoiden ja saariston ruotsinkielinen väestö tunsu isoa kaupun- kia sen verran, että projisoi sen asukkaisiin ja sinne kulkemiseen normaalimaailmasta poik- keavia elementtejä – samanlaisia, joita kaupunkien ja sivistyskeskusten väki on tavallisesti projisoinut maalaisyhteisöihin ja kaukaisten syrjäseutujen väestöihin. Jo todellisuuden Tuk- holma oli keskuksen asemansa vuoksi monessa suhteessa toisenlainen miljöö kuin ne ympä- ristöt, missä useimmat esimodernin ajan suomalaiset elivät, mutta Suomen ruotsinkielinen perinne liitti siihen myös korostetun tuonpuoleistavia piirteitä. Silti aivan kaikkea taltioitua tuskin kerrottiin vakavissaan. Köllejä ei läheskään aina tarkoitettu otettaviksi todesta, ja sama voi koskea ainakin niitä ruotsinkielisiä Tukholman-matkojen kuvauksia, joissa kohdattiin yli- luonnollisia olentoja ja ilmiöitä. Sellaiset tarinat edustavat todennäköisesti merenkävijöiden mielikuvituksellista kerrontaa, merimiesjuttuja rehevimmillään.

Suomen-, karjalan- ja inkerinkielinen suullinen perinne välittää siis kirjavuudessaankin enemmän tai vähemmän selkeitä muistoja Tukholman ylipaikallisesta merkityksestä taval- listen ihmisten elämässä. Tuosta perinteestä on paljastunut ymmärrettäviä genre- ja aluesi- donnaisia eroavaisuuksia. Tämä tutkimus on yksi osoitus suullisen perinteen hyödyntämisen mahdollisuuksista tarkasteltaessa Suomen ja sen lähialueiden varhaista yhteiskuntahisto- riaa ja tavallisten kansanhimien kokemuksia ja mielikuvia reaali maailman ilmiöistä.

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet (verkko-osoitteet tilanteen 12.2.2021 mukaiset)

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Helsinki
 Paikallistarinakortisto, Yhteiskunta: elinkeinot ja ammatit.
 Helttonen, T. PK 3:468. Pyhämaa. Kertonut Kristian Esteros, kalastaja,
 s. 1854.

Tietokannat

Diplomatarium Fennicum (DF) <http://df.narc.fi>
 Fornsvensk lexikalisk databas (FSLD) <https://spraakbanken.gu.se/fsvldb/>
 Kansanperinteen arkisto <https://sites.tuni.fi/kansanperinne>
 Namnledslexikon/Finlands svenska ortnamn <http://kaino.kotus.fi/svenska/ledlex>
 Finlands svenska folkdiktning (FSFD) <http://folkdiktning.sls.fi>
 Suomen Kansan eSävelmät <http://esavelmat.jyu.fi>
 Suomen Kansan Vanhoja Runoja (SKVR) <https://skvr.fi>

Kirjamuotoiset kansanperinnejulkaisut ja vanhat painotuotteet

Aarne, Antti ja Krohn, Kaarle. 1922. *Suomen Kansan Arvoituksia: Valikoima Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Käsikirjoituskokoelmista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Anonyymi. *Alle Bedlegrannas Spegel*. s.a. 1647. Luettavissa myös digitoituna osoitteessa https://weburn.kb.se/metadata/868/digtryck_2519868.htm.

Asplund, Anneli. 1994. *Balladeja ja arkkiveisuja: suomalaisia kertomalauluja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Haavio, Martti ja Hautala, Jouko. 1946. *Suomen kansan arvoituskirja*. Porvoo ja Helsinki: WSOY.

Hakulinen, Lauri ja Nirvi, R. E. 1948. *Suomen kansan sananparsikirja*. Porvoo ja Helsinki: WSOY.

Kuusi, Matti. 1953. *Vanhan kansan sananlaskuviisuus: Suomalaisia elämänohjeita, kansanaforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544–1826*. Porvoo ja Helsinki: WSOY.

Kuusi, Matti. 1960. *Suomen kansan vertauksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuusi, Matti. 1963. *Suomen kirjallisuus 1: Kirjoittamaton kirjallisuus*. Helsinki: Otava ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lönnot, Elias. 1851. *Suomen kansan Arvoituksia: ynnä 189 Wiron arvoituksen kanssa*. 2. lisännetty painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Luettavissa myös digitoituna osoitteessa <http://www.gutenberg.org/ebooks/31144>.

- Magnus, Olaus. 1555. *Historia de gentibus septentrionalibus*. Roma. Luettavissa myös digitoituna muun muassa osoitteessa <https://litteraturbanken.se/författare/OlausMagnus/titlar/Historia>.
- Salmelainen, Eero. 1852–1866. *Suomen kansan satuja ja tarinoita* 1–4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Luettavissa myös digitoituna osoitteessa <https://www.doria.fi/handle/10024/146015>.
- Simonsuuri, Lauri. 1947. *Myytillisiä tarinoita*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Simonsuuri, Lauri. 1950. *Kansa tarinoi: Tutkielmia kansantarinoiden salaperäisestä maailmasta*. Porvoo ja Helsinki: WSOY.
- Simonsuuri, Lauri. 1951. *Kotiseudun tarinoita*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kartat

- Magnus, Olaus. 1539. *Carta Marina et descriptio septemtrionalium*. Uppsala Universitetsbibliotek / ALVIN <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-91917>.

Kirjallisuus

- Adams, Jonathan ja Hess, Cordelia. 2015. *Fear and Loathing in the North: Jews and Muslims in Medieval Scandinavia and the Baltic Region*. Berlin: De Gruyter.
- Ahlbeck, Jutta. 2018. "Tingens paria: Romers gårdfarihandel och artefaktens betydelse under första hälften av 1900-talet." *Historisk tidskrift för Finland* 103:2: 262–294. Luettavissa myös digitoituna osoitteessa <https://journal.fi/hf/article/view/69798>.
- Ahnlund, Nils. 1953. *Stockholms historia före Gustav Vasa*. Stockholm: Stockholms kommunalförvaltning.
- Alenius, Kari. 1996. *Ahkeruus, edistys, ylimielisyys: Virolaisten Suomi-kuva kansallisen heräämisen ajasta tsaarinvallan päättymiseen (n. 1850–1917)*. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys.
- Alenius, Kari, Fälth, Olavi K. ja Jalagin, Seija. 2002. *Looking at the Other: Historical Study of Images in Theory and Practise*. Oulu: University of Oulu. Luettavissa myös digitoituna osoitteessa <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9514266331.pdf>.
- Anderson, Jon. 2010. *Understanding Cultural Geography: Places and Traces*. Routledge, London.
- Anttonen, Veikko. 2012. *Uskontotieteen maastot ja kartat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Appelgren, Arne ja Rosenholm, Gunnar. 1948. *Solf kyrka och dess minnen*. Vasa: Solf församlings förlag.
- Bastman, Eeva-Liisa, Kallio, Kati ja Lehtonen, Tuomas M. S. 2020. "Vernakulaarin monta tasoa: Näkökulmia Matthias Salamniuksen runoon Ilo-Laulu Jesuxesta." *Elore*, 27(1):15–36 <https://doi.org/10.30666/elore.89057>.
- Blanks, David. 2019. "The Sense of Distance and the Perception of the Other." *Journal of Medieval Worlds* 1(3): 21–44. <https://doi.org/10.1525/jmw.2019.130003>.
- Burke, Peter. 1978. *Popular Culture in Early Modern Europe*. London: Temple Smith.

- Christaller, Walter. 1933. *Die zentralen Orte in Süddeutschland: Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmässigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen*. Jena: Fischer.
- de Anna, Luigi. 1992. "The Peoples of Finland and Early Medieval Sources. The Characterization of 'Alienness'". Teoksessa *Suomen varhaishistoria. Tornion kongressi 14.–16.6.1991: esitelmät, referaatit, toimittaneet* Kyösti Julku et al., 11–22. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys.
- Eileraas, Karina A. 2007. *Between Image and Identity: Transnational Fantasy, Symbolic Violence, and Feminist Misrecognition*. Lanham: Lexington Books.
- Engman, Max. 2004. *Pietarinsuomalaiset*. Helsinki: WSOY.
- Fedor, Cătălin-George. 2014. "Stereotypes and Prejudice in the Perception of the 'Other'". *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 149(5): 321–326.
- Fingerroos, Outi. 2008. "Karelia: A Place of Memories and Utopias." *Oral Tradition* 23(2): 235–254. https://journal.oraltradition.org/wp-content/uploads/files/articles/23ii/05_23.2.pdf
- Friberg, Inga ja Friberg, Nils. 1983. *Stockholm i bottniska farvatten: Stockholms bottniska handelsfält under senmedeltiden och Gustav Vasa*. Stockholm: Stockholms kommun.
- Frog. 2020. "Otherworlding: Othering Places and Spaces through Mythologization." *Signs and Society* 8(3): 454–471. Julkaistu myös suomeksi käännettynä: "Tuonpuoleistaminen: Paikkoja ja tilojen toiseuttaminen mytologisoimalla." Teoksessa *Tuolla puolen, siellä jossakin: Käsityksiä kuvitelluista maailmoista* (Kalevalaseuran vuosikirja 99), toimittaneet Ulla Piela ja Petja Kauppi, 44–59. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gurevich, Aron. 1988. *Medieval Popular Culture: Problems of Belief and Perception*. Cambridge: Cambridge University Press. (Alkuteos 1981.)
- Haapoja-Mäkelä, Heidi. 2020. "Silencing the Other's Voice? On Cultural appropriation and the Alleged Finnishness of Kalevalaic Runo Singing." *Ethnologia Fennica*, 47(1): 6–32.
- Haavio, Martti. 1931. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1931: Kansanrunouden keruu ja tutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hakamies, Pekka. 1991. "Inkeri monietnisenä alueena." Teoksessa *Inkeri: Historia, kansa, kulttuuri*, toimittaneet Pekka Nevalainen ja Pekka Hakamies, 197–204. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Hakulinen, Kerkko. 2006. *Paikannimet*. Helsinki: WSOY.
- Harvilahti, Lauri. 1992. *Kertovan runon keinot: Inkeriläisen runoepiikan tuottamisesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Harvilahti, Lauri. 2009. "Keskiaikaiset eepokset ja niiden suullinen perusta." Teoksessa *Keskiajan avain*, toimittaneet Marko Lamberg, Anu Lahtinen ja Susanna Niiranen, 92–110. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Honko, Lauri. 1978. "Perinnetuote, perinnelaji ja perinnealue kansanrunouden ikäämisessä." Teoksessa *Lännen maita ja Karjalan kyliä* (Kalevalaseuran vuosikirja 58), toimittanut Saima-Liisa Laatonen, 179–186. Porvoo, Helsinki ja Juva: WSOY.
- Hurh, Won Moo ja Kim, Kwang Chung. 1989. "The 'success' image of Asian Americans: Its validity, and its practical and theoretical implications." *Ethnic and Racial Studies* 12(4): 512–536.

- Hämäläinen, Niina, Kati Mikkola, Ilona Pikkanen ja Eija Stark. 2020. "Miten kansasta tulee vernakulaari?: Kansanrunoudentutkimuksen, kirjallisuushistorian ja kansankirjoittajien tutkimuksen kansakuva 1820-luvulta 2010-luvulle." *Elore* 27(1):37–59 <https://doi.org/10.30666/elore.89069>.
- Hänninen, Marja-Leena. 2013. *Vieras, outo, vihollinen: Toiseus antiikista uuden ajan alkuun*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Isoaho, Mari. 2008. "Methodology of the Historical Image Research in the Study of Medieval Sources." Teoksessa *Methods and the Medievalist: Current Approaches in Medieval Studies*, toimittaneet Marko Lamberg, Jesse Keskiaho, Elina Räsänen, Olga Timofeeva ja Leila Virtanen, 57–69. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Jahnke, Carsten. 2009. "Some Aspects of Medieval Cloth Trade in the Baltic Sea Area." Teoksessa *The Medieval Broadcloth: Changing Trends in Fashions, Manufacturing and Consumption*, toimittaneet Marie-Louise B. Nosch ja Kathrine Vestergård Pedersen, 74–89. Oxford: Oxbow.
- Jalava, Marja, Tiina Kinnunen ja Irma Sulkunen (toim.). 2013. *Kirjoitettu kansakunta: Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jones, Michael, ja Kenneth Olwig (toim.). 2008. *Nordic Landscapes: Region and Belonging on the Northern Edge of Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Järvinen, Irma-Riitta. 1985. "Suomen ja Karjalan legendat." Teoksessa *Suomen historia 3*, toimittaneet Paula Avikainen, Eero Laaksonen ja Erkki Pärssinen, 308–309. Helsinki: Weilin & Göös.
- Kallio, Kati, Tuomas M. S. Lehtonen, Senni Timonen, Irma-Riitta Järvinen ja Ilkka Leskelä. 2017. *Laulut ja kirjoitukset: Suullinen ja kirjallinen kulttuuri uuden ajan alun Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Luettavissa myös digitoituna osoitteessa <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/31109/638234.pdf>.
- Katajala, Kimmo. 1994. "Kauppaa kahden Karjalan välillä suurvalta-ajan lopulla." Teoksessa *Kahden Karjalan välillä: Kahden riikin riitamaalla*, toimittanut Tapio Hämynen, 63–75. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- Katajala, Kimmo. 2018. "Marrying 'the Other': Crossing Religious Boundaries in the Eastern Borderlands of the Kingdom of Sweden in the 17th Century". Teoksessa *Facing Otherness in Early Modern Sweden: Travel, Migration and Material Transformations, 1500–1800*, toimittaneet Magdalena Naum ja Fredrik Ekengren, 109–124. Martlesham: The Boydell Press.
- Kirjavainen, Heini. 2009. "A Finnish Archaeological Perspective on Medieval Broadcloth." Teoksessa *The Medieval Broadcloth: Changing Trends in Fashions, Manufacturing and Consumption*, toimittaneet Marie-Louise B. Nosch, ja Kathrine Vestergård Pedersen, 90–89. Oxford: Oxbow.
- Knuutila, Seppo, Pekka Laaksonen, ja Ulla Piela (toim.). 2006. *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu* (Kalevalaseuran vuosikirja 85). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kokkonen, Jukka. 2002. *Rajaseutu liikkeessä: Kainuun ja Pielisen Karjalan asukkaiden kontaktit Venäjän Karjalaan kreivin ajasta sarkasotaan (1650–1712)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kubátová, Hana ja Jan Láníček. 2018. *The Jew in Czech and Slovak Imagination, 1938–89: Antisemitism, the Holocaust, and Zionism*. Leiden: Brill.

- Kulonen, Ulla-Maija. 2000. *Suomen sanojen alkuperä: Etymologinen sanakirja 3: R–Ö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Kupiainen, Tarja. 1997. " Sisaren ja veljen rakkaus. Maria Luukan runo tuimasta Turosta." *Elektroloristi* 4(1). Osoitteessa <https://journal.fi/elore/article/view/78215/39114>.
- Kuusi, Matti. 1953(b). "Kalevalaisen runon alkusointuisuudesta." *Virittäjä* 57(2): 198–207. Luettavissa myös digimuodossa osoitteessa <https://journal.fi/virittaja/article/view/32910>.
- Kvas, Kornelije. 2020. *The Boundaries of Realism in World Literature*. Lanham: Lexington Books. (Alkuteos 2011.)
- Lamberg, Marko. 2000. "Kun Tornion rahvas kirjoitti tsaarille: Ruotsin valtakuntaan kuulumisen tunne Peräpohjolassa 1500-luvun alussa". *Mirator* kesäkuu 2000: 1–8.
- Lamberg, Marko. 2013. "Suomalaisuus identiteettinä ja toiseutena varhaismodernissa Ruotsin valtakunnassa." Teoksessa *Vieras, outo vihollinen: Toiseus antiikista uuden ajan alkuun*, toimittanut Marja-Leena Hänninen, 419–438. Historiallinen Arkisto 137. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lamberg, Marko. 2018. "Ylirajainen Suomi 1300–2000." Teoksessa *Suomen rakennehistoria*, toimittanut Pertti Haapala, 31–66. Tampere: Vastapaino.
- Lamberg, Marko. 2019. *Noitaäiti. Malin Matsintyttären tarina*. Kirjokansi 188. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lamberg, Marko, Ulla Piela ja Hanna Snellman (toim.). 2018. *Satunnaisesti Suomessa* (Kalevalaseuran vuosikirja 97). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lappalainen, Jussi T. 2007. "Suurvallan hajoaminen ja Suomi 1660–1814." Teoksessa *Suomen historian kartasto*, toimittaneet Pertti Haapala ja Raisa Maria Toivo, 118–119. Helsinki: Karttakeskus.
- Lares, Jenni. 2020. *Alkoholinkäytön sosiaaliset merkitykset 1600-luvun länsisuomalaisessa maaseutuyhteisössä*. Tampere: Tampereen yliopisto. Luettavissa myös digimuodossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1629-7>.
- Lindberg, Bo S. 2017. *Kirurgernas historia: Om badare, barberare och fältskärer*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Linna, Martti (toim.). 1987. *Muinaisrunot ja todellisuus: Suomen kansan vanhojen runojen historiallinen tausta*. Helsinki: Historian ystäväin liitto.
- Longo, Mariano. 2015. *Fiction and Social Reality. Literature and Narrative as Sociological Resources*. Farnham: Routledge.
- Luukko, Armas. 1954. *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku*. Oulu & Rovaniemi: Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliitto & Lapin maakuntaliitto.
- Lähtenmäki, Maria. 2009. *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lönnqvist, Bo. 1997. *Leivos: Tutkielma yleisyyden muotokielestä*. Espoo: Schildt.
- Markkola, Pirjo, Hanna Snellman ja Ann-Catrin Östman (toim.) 2014. *Kotiseutu ja kansakunta: Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Milan, Karl. 2001. *Fennen und Finnen: Tacitus' Fennenschilderung im Vergleich mit Lappenschilderungen späterer Zeiten*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mitchell, Stephen A. 2011. *Witchcraft and Magic in the Nordic Middle Ages*. Philadelphia, Pa.: University of Pennsylvania Press.

- Moyne, Ernest J. ja Kime, Wayne R. 1981. *Raising the Wind: The Legend of Lapland and Finland Wizards in Literature*. Newark: University of Delaware Press.
- Murray, Robert. 1954. *Finska församlingen i Stockholm intill tiden för Finlands skiljande från Sverige*. Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag.
- Mähl, Stefan. 2010. *Det senmedeltida Stockholm: En språklig och kulturell smältdegel*. Stockholm: Sällskapet Runica et Mediaevalia.
- Mäkinen, Kirsti. 2007. *Lollot ja kollot: Suomalaista naapurihuumoria*. Helsinki: Otava.
- Nissilä, Viljo. 1975. *Suomen Karjalan nimistö*. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämisseura.
- Nordin, Jonas Monié. 2017. "Samer i imperiets mitt: Samiskt liv i det tidigmoderna Stockholm – en glömd historia." Teoksessa *Tillfälliga stockholmare: Människor och möten under 600 år*, toimittaneet Anna Götlind ja Marko Lamberg, 45–72. Stockholm: Stockholmia.
- Paasi, Anssi. 2017. "Alueiden ja paikkojen historia ja identiteetti." *Kotiseutu* 104:9–23.
- Paikkala, Sirkka. 2013. "Paikannimiä Pöytävuorelta Pariisiin." *Kielikello* 2/2013 <https://www.kielikello.fi/-/paikannimia-poytavuorelta-parisiin>.
- Piela, Ulla ja Kauppi, Petja (toim.). 2020. *Tuolla puolen, siellä jossakin: Käsityksiä kuvitelluista maailmoista* (Kalevalaseuran vuosikirja 99). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pihlainen, Kalle. 2011. "Historia, historiatietoisuus ja menneisyyden käyttö." *Kasvatus & Aika* 5(3): 5–17. <https://journal.fi/kasvatusjakaika/article/view/68404>.
- Pulma, Panu (toim.). 2012. *Suomen romanien historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rasku, Seija. 1988. "Köllit kyläyhteisössä." *Sananjalka: Suomen Kielen Seuran Vuosikirja* 30(1): 85–98.
- Roiko-Jokela, Heikki (toim.). 1998. *Images and Mutual Perceptions of the Finns, the Estonians and the Russians in the 20th Century*. Jyväskylä: Historical Society of Jyväskylä.
- Salmi, Hannu. 2004. "Historiallinen fiktio ja historiankirjoitus." Teoksessa *Historioita ja historiallisia keskusteluja*, toimittaneet Sami Louekari ja Anna Sivula, 151–167. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys.
- Salminen, Tapio. 2013. *Vantaan ja Helsingin pitäjän keskiaika*. Vantaa: Vantaan kaupunki.
- Salomon, Kim. 2013. "Fiktionens utmaningar." *Historisk Tidskrift* 133(3): 436–451.
- Sandström, Åke. 1990. *Mellan Torneå och Amsterdam: En undersökning av Stockholms roll som förmedlare av varor i regional- och utrikeshandel 1600–1650*. Stockholm: Kommittén för stockholmsforskning.
- Savolainen, Panu. 2017. *Teksteistä rakennettu kaupunki: Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810*. Turku: Sigillum.
- Sihvo, Hannes (toim.). 2001. *Toisten Suomi: Mitä meistä kerrotaan maailmalla*. Jyväskylä: Atena, Jyväskylä.
- Sihvo, Hannes. 2017. *Karjalan kuva: Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. 3. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siikala, Anna-Leena. 1985. "Kansanusko." Teoksessa *Suomen historia* 3, toimittaneet Paula Avikainen, Eero Laaksonen ja Erkki Pärssinen, 303–363. Helsinki: Weilin & Göös.
- Siikala, Anna-Leena. 1992. *Suomalainen šamanismi: Mielikuvien historiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Siikala, Anna-Leena. 2012. *Itämerensuomalaisten mytologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Soininen, Arvo M. 1974. *Vanha maataloutemme: Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Sundelin, Anna. 2018. "Kulkukauppiaiden myyntitavaroiden vastaanotto Suomessa vuosina 1880–1920". Teoksessa *Satunnaisesti Suomessa* (Kalevalaseuran vuosikirja 97), toimittaneet Marko Lamberg, Ulla Piela ja Hanna Snellman, 233–250. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Snell, K. D. M. 2003. "The Culture of Local Xenophobia". *Social History* 28:1: 1–30.
- Syrjö, Veli-Matti. 1997. "De la Gardie, Jacob." *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 12.2.2021) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sk-skg-000527>.
- Tarkiainen, Kari. 1986. *Se vanha vainooja: Käsitykset itäisestä naapurista livana Julmasta Pietari Suureen*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Tarkiainen, Kari. 1990. *Finnarnas historia i Sverige 1: Inflyttarna från Finland under det gemensamma rikets tid*. Helsingfors: Finska Historiska Samfundet.
- Tarkka, Lotte (2005). *Rajarahvaan laulu: Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tarkka, Lotte, Stepanova, Eila ja Haapoja-Mäkelä, Heidi. 2018. "The Kalevala's Languages: Receptions, Myths, and Ideologies." *Journal of Finnish studies*, 21(1–2): 15–45.
- Tillhagen, Carl-Herman. 1997. *Vattnens folklore: Sägen och folketro kring bäckar, älvar, sjöar och hav*. Stockholm: Carlsson.
- Timonen, Senni. 2004. *Minä, tila, tunne: Näkökulmia kalevalamittaiseen lyriikkaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Toivanen, Pekka. 1995. "Vindsäljare, stormbesvärjare och olyckskorpar: De finländska sjömännen i litteraturen." Teoksessa *De nordiska sjöfartsmuseernas 14:e samarbetsmöte i Finland*. Helsingfors och Åbo den 15–17 augusti 1994, toimittanut Anne Ala-Pöllänen, 33–49. Helsingfors: Museiverket & Finlands sjöhistoriska museum.
- Toivo, Raisa Maria. 2007. "Suomen alue Ruotsin ajalla." Teoksessa *Suomen historian kartasto*, toimittaneet Pertti Haapala ja Raisa Maria Toivo, 86–87. Helsinki: Karttakeskus.
- Vasko, Mikko. 2008. "The Mongols in Syriac Texts from the Late Thirteenth and Early Fourteenth Century: A Point of View of Image Research." Teoksessa *Methods and the Medievalist: Current Approaches in Medieval Studies*, toimittaneet Marko Lamberg, Jesse Keskiäho, Elina Räsänen, Olga Timofeeva ja Leila Virtanen, 86–102. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Vikstrand, Per. 2016. "Namnet Stockholm." Teoksessa *Stockholm före Stockholm: Från äldsta tid fram till 1300*, toimittaneet Susanne Thedéen ja Torun Zachrisson, 191–209. Stockholm: Stockholmia förlag.
- Vilkuna, Kustaa. 1984. *Suomalainen nimikirja*. Helsinki: Otava.
- Villstrand, Nils Erik. 2012. *Valtakunnanosa: Suurvalta ja valtakunnan hajoaminen 1560–1812*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Wassholm, Johanna, "Liikkuva kauppa ja kulttuurien kohtaaminen: Tataarien kulku- ja markkinakauppa Suomessa vuosina 1870–1920". Teoksessa *Satunnaisesti Suomessa* (Kalevalaseuran vuosikirja 97), toimittaneet Marko Lamberg, Ulla Piela ja Hanna Snellman, 215–232. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Zacharasiewicz, Waldemar. 2010. *Imagology Revisited*. Amsterdam: Rodopi.

Åström, Sven-Erik. 1977. "Anlagda städer och centralortssystemet i Finland 1550–1785." Teoksessa *Urbaniseringsprocessen i Norden 2: De anlagte steder på 1600–1700 tallet*, toimittanut Grethe Authen Blom, 135–157. Oslo: Universitetsforlaget.

Marko Lamberg on professori ja Pohjoismaiden historian dosentti (Tampereen yliopisto) sekä yhteisöhistorian dosentti (Jyväskylän yliopisto). Tällä hetkellä hän toimii kollegiumtutkijana Turun yliopiston ihmistieteiden tutkijakollegiumissa ja pohjoismaisten kielten oppiaineessa. Artikkelini on osa kahta projektia. Ensimmäisessä, jota ovat rahoittaneet Turun yliopiston ohella Svenska Litteratursällskapet i Finland ja Svenska Kulturfonden, käsitellään esimodernin ajan tilallista puhuntaa. Toisessa, jota ovat rahoittaneet Waldemar von Frenckellin säätiö ja Suomen tietokirjailijat ry., käsitellään Tukholman yliaalueellista historiaa.

Kiitän lämpimästi kollegaani, dosentti Kaarina Koskea samoin kuin *Eloren* toimitusta ja lehden käyttämiä kahta anonyymiä vertaisarvioitsijaa rakentavasta kritiikistä, joiden ansiosta koen artikkelini sisällön kohentuneen melkoisesti.